

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Monika Jurgauskaitė

Karjeros edukologijos magistrantūros studentė

**KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNIŲ
LYGINAMOJI ANALIZĖ
LYTIES ASPEKTU**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. R. Pocevičienė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus Monika Jurgauskaitė
(*studento parašas*)

TURINYS

SANTRAUKA	3
ĮVADAS	5
1. KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNIŲ TEORINIS PAGRINDIMAS	9
1.1. Karjeros samprata	9
1.2. Karjeros rinkimosi veiksniai ir jų kaitos prielaidos	10
2. KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ LYTIES ASPEKTU EMPIRINIS TYRIMAS	30
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	30
2.2. Tiriamųjų demografinė charakteristika	30
2.3. 3 – 4 klasių gimnazistų anketinės apklausos duomenų analizė	33
IŠVADOS	55
REKOMENDACIJOS	56
LITERATŪRA	57
PRIEDAI	62

SANTRAUKA

KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ, LYTIES ASPEKTU

Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Karjeros rinkimasis yra labai svarbus dalykas. Iškyla labai daug problemų, pasirenkant profesiją. Profesijos pasirinkimas, labai priklauso nuo karjeros išorinių ir vidinių veiksnių, kurie lemia būsimą karjeros ateitį.

Tyrimo objektas - 3 - 4 klasių gimnazistų karjeros rinkimosi veiksniai.

Tyrimo tikslas - nustatyti esminius karjeros rinkimosi veiksnius ir atlikti lyginamąją karjeros rinkimosi veiksnių analizę lyties aspektu.

Tyrimo metodika: mokslinė literatūros analizė; anketinė apklausa; kiekybinė ir kokybinė tyrimo duomenų analizė; tyrimo analizei, duomenų analizei apdoroti buvo naudota „SPSS 11,0 for Windows„ programa bei „MS Exel“.

Tyrimo imtis: 201 (3 – 4 klasių) gimnazistai

Išvados: Tyrimo metu, nustatyta, jog 3 – 4 klasių gimnazistų karjeros rinkimosi veiksnius lemia išoriniai ir vidiniai veiksniai, kaip tam tikros vertybės, galimybės, motyvai, siekiai profesijos pasirinkimui. Šiam tikslui pasiekti yra siekiama svajonės realizavimo, lankant įvairius būrelius; renkantis mokymosi profilį gimnazijoje; domintis tėvų (tėvo ir mamos) profesijomis; planuojant ir įgyvendinant karjerą Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikinių ir merginų karjeros rinkimosi veiksnius labiausiai lemia karjeros planavimas nuo pat vaikystės iki studijų pagal pasirinktą specialybės ir norimo darbo gavimo. Tyrimo metu nustatyta, jog merginos dažniau nei vaikinai siekia įgyvendinti svajones, lankydamos įvairius būrelius. Taip pat nustatyta, kad vaikinai dažniau domisi tėvų profesijomis nei merginos, bet vaikinai daugiau žino savo tėčių, o merginos - mamų profesijas. Pagal J. L. Holland'o interesų tipų vaikinai dažniau turi realinį tipą, o merginos - dalykinį ir meninį tipus. Nustatyta, jog karjeros rinkimosi veiksniams įtakos turi noras dirbti ir studijuoti. Taip pat, kad ir vaikinams, ir merginoms, renkantis profesiją, yra svarbi religija. Merginos ir vaikinai, nurodė, jog profesija turi būti įdomi, pelninga, perspektyvi, paklausy, dirbant ir kuriant, bei bendradarbiaujant. Kaip karjeros rinkimosi veiksnys gali būti profesijos prestižas ir profesijos pažinimas. Rezultatų analizė parodė, kad karjeros rinkimosi veiksniai skiriasi lyties aspektu, t.y. vaikinai ir merginos skirtingai dalyvauja neformaliojo švietimo veikloje, turi skirtingas profesines svajones, interesų tipus, siekia skirtingo išsilavinimo, orientuojasi į skirtingų pakopų studijas ir pan. Kiek mažesni skirtumai reiškiasi karjeros rinkimosi motyvuose ir vertybėse. Atliktas tyrimas patvirtino hipotezę, jog vaikinių ir merginų karjeros rinkimosi veiksniai yra skirtingi.

SUMMARY

COMPARATIVE ANALYSIS OF CAREER CHOICE FACTORS ON THE ASPECT OF GENDER. Master Degree Work

Relevance of the Survey. Career choice is a very important issue. Many problems appear when one is choosing the profession. Profession choice is dependent upon external and internal career factors that determine the future of the career.

Object of the Survey – career selection factors of gymnasium students from 3rd – 4th grades.

Aim of the Survey – to define main career choice factors and to perform comparative analysis of career choice factors on the aspect of gender.

Methodology of the Survey: scientific literature analysis; questionnaire; qualitative and quantitative survey data analysis; “SPSS 11.0” for “Windows” and “MS Excel” were used for data processing

Scope of the Survey: 201 gymnasium students from 3rd – 4th grades.

Conclusions: the survey indicated that career choice factors of gymnasium students from 3rd – 4th grades are influenced by internal and external factors, such as some appropriate values, possibilities, motives, career selection objectives. In order to attain the aim, the main objective is realization of the dream by participating in various extracurricular activities; by selecting the course of learning in gymnasium; by being interested in professions of parents (father and mother); by planning and implementing the career. Results of the survey revealed that career choice factors for male and female participants were mainly influenced by career planning since childhood until studying the chosen specialty and working in the desired position. The survey indicated that female participants try to fulfill their dreams by participating in various extracurricular activities more often than male participants. Moreover, it was defined that male participants are more interested in professions of parents than female participants do, and males know more about professions of their fathers while females – professions of their mothers. J. L. Holland states that males with the type of interests have the real type, meanwhile females – objective and artistic types. It was defined that career choice factors are influenced by the wish to work and study. Furthermore, religion is important in females’, as well as in males’, profession choice. Male and female participants indicated that the profession must be interesting, profitable, promising, and marketable in working and creating as well as in cooperating. The profession *prestige* and profession cognition can be identified as career choice factors. Analysis of results revealed that career choice factors differ on the aspect of gender, i.e. male and female participants participate in activities of informal education in different way; they have different professional dreams, types of interests and seek for different education, orient themselves towards studies of different cycles and etc. Comparatively smaller differences appear in career choice motives and values. The performed survey confirmed the hypothesis that career choice factors of male and female participants are different.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Karjeros rinkimasis yra labai svarbus dalykas. Iškyla labai daug problemų, pasirenkant profesiją. Profesijos pasirinkimas, labai priklauso nuo karjeros išorinių ir vidinių veiksnių, kurie lemia būsimą karjeros ateitį. Karjeros planavimas vyksta jau vaikystėje ir tęsiasi iki gyvenimo pabaigos. Pirmasis svarbus žingsnis yra jau 10 klasėje, kai mokiniai renkasi mokymosi profilį. Karjeros rinkimasis priklauso nuo daugelio įvairių veiksnių, bet labiausiai priklauso nuo šeimos, draugų, ekonominės situacijos šalyje ir žinoma nuo asmenybės gebėjimų, pažinimo, savęs vertinimo, bei interesų, vertybių.

Moksleivių mokymosi gebėjimų, poreikių ir interesų įvairovė, palyginti sudėtingi ugdymo uždaviniai, keliami baigiamajai bendrojo lavinimo mokyklos pakopai, yra svarbiausias veiksnys, lemiantis ugdymo 11 – 12 (gimnazijos 3 - 4) klasėse diferencijavimo būtinybę. Diferencijavimas šiose klasėse įgyvendinamas profiliuojant mokymą. Mokymo profiliavimas grindžiamas švietimo ir mokslo ministro 2002 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. 489 patvirtintu profilinio ugdymo modeliu.

D. Beresnevičienė ir kiti mokslininkai (2002) teigia, jog įvestas profilinis mokymas vienuoliktokams padeda sumažinti mokymosi krūvį ir suteikia galimybę pasirinkti vieną iš profilių, bei galima jų pagalba įgyti papildomų žinių atitinkamai būsimos veiklos sričiai.

R. Petrauskaitės (1996) teigimu, karjeros pasirinkimas yra labai sudėtingas struktūruotas reiškinys, keliantis daugybę klausimų, kurių mokslinis sprendimas įmanomas tik imant atskirus tos struktūros elementus. Jau antikinėje literatūroje (ypač Platono veikaluose) buvo keliami klausimai: kokių veiksmų reikia imtis, norint tinkamiausiai atlikti vieną ar kitą vaidmenį. Ir kokias savybes privalo turėti tų vaidmenų atlikėjai. Per prabėgusius šimtmečius susiformavo mokslinės sistemos, kuriose, be asmenybės ir profesijų savybių pažinimo, iškilo problemų grupės, liečiančios savęs pažinimą ir savianalizę, profesinio kryptingumo ugdymą, profesinį orientavimą, profesinį konsultavimą, profesijų pasirinkimo katamnezės tyrimus ir kt.

R. Petrauskaitė (1996), Arnold (1997), R. Laužackas (1999), V. Stanišauskienė, (2000) teigia, jog dabartiniu metu jaunuolius labiau paveikia išoriniai karjeros pasirinkimą lemiantys veiksniai (prestižas, uždarbis, statusas ir pan.). Tačiau, jei karjeros pasirinkimą lemia išoriniai veiksniai, tai žmogų skatina dirbti įsikalbėjimas, didelis valingas nusistatymas, o visa tai asmenybei gali sukelti įvairius konfliktus. Norint to išvengti, būtina karjerą rinktis racionaliai, sistemingai – siekiant vidinės harmonijos, kuri įmanoma tik gerai pažinus savo polinkius, interesus, gebėjimus, darbo turinį ir vadovaujantis vidiniais.

Karjeros pasirinkimą lemiančius veiksnius aprašinėjo ir tyrė šie mokslininkai:

- LIETUVOS: nagrinėti psichologiniai ir pedagoginiai profesijos rinkimosi veiksniai (Jovaiša, 1998, Beresnevičienė, 1990, 1995, Kučinskienė, 1996); karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje, nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui (Pukelis, 2004); moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje (Pukelis, Garninė, 2003); moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai (Reingardienė, Zdanavičius, 2003); karjera šiandien ir rytoj (Gumuliauskienė, Augienė, 2002); būsimųjų pedagogų profesinės vertybės (Gumuliauskienė, Macaitienė, 2002); ugdymo karjerai metodologija (Kučinskienė, 2003); rengimosi karjerai transformacijos laikotarpiu Lietuvos gimnazijose egzistuojančių prielaidų analizė (Stanišauskienė, Večkienė, 2000); karjeros valdymas (Sakalas, Šalčius, 1997).
- UŽSIENIO: karjeros inkarai: strateginį darbą ir vaidmenį planuojant (Shein, 1990); mokymosi mokytis: motyvaciniai veiksniai ir pasekmės dėl įsidarbinimo (Moran, Kilpatrick, Abbot, Dallat, McClune, 2001); mokytojų karjeros pasirinkimas (Anderson, Sharon, 2008); organizacinė kultūra, veiklos ir karjeros pasirinkimas (Bloxom, Joan, Bernes, Kerry; Magnusson, Kris; Gunn, Thelma; Bardick, Angela.; Orr, David; McKnight, M. Kerbi, 2008); suvokti karjeros kompromisą, turi įtakos su darbu susijusių pasitenkinimą studentai (Tsaousides, Theodore, Jome, LaRae, 2008); Kaita – nuo karjeros vidurinių mokyklų: mokytojų motyvaciniai lūkesčių ketinimai (Anthony, Glenda, Ord, Kate, 2008).

Tyrimo problema – vaikinių ir merginų karjeros rinkimosi veiksniai nėra vienodi, tačiau ugdant juos karjerai, ypač bendrojo lavinimo mokykloje, nėra kreipiamas pakankamas dėmesys.

Tyrimo objektas – 3 - 4 klasių gimnazistų karjeros rinkimosi veiksniai.

Hipotezė:

1. Tikėtina, kad vyrų ir moterų karjeros rinkimosi veiksniai yra skirtingi.

Tyrimo tikslas - nustatyti esminius karjeros rinkimosi veiksnius ir atlikti lyginamąją karjeros rinkimosi veiksmių analizę lyties aspektu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizavus pedagoginę, psichologinę literatūrą, apibrėžti bei teoriškai pagrįsti karjeros rinkimosi veiksnius.
2. Anketinės apklausos būdu išsiaiškinti 3 – 4 klasių gimnazistų karjeros rinkimosi veiksnius.
3. Atlikti lyginamąją karjeros rinkimosi veiksmių analizę lyties aspektu.

4. Gautų rezultatų pagrindu pateikti siūlymus ugdymo karjerai tobulinimo klausimais.

Tyrimo metodai:

1. mokslinė literatūros analizė;
2. anketinė apklausa;
3. kiekybinė ir kokybinė tyrimo duomenų analizė;
4. tyrimo analizei, duomenų analizei apdoroti buvo naudota „SPSS 11,0 for Windows„ programa bei „MS Exel“.

Tyrimo imtis: 201 (3 – 4 klasių) gimnazistai.

Darbo etapai.

I etapas (2007 m. rugsėjis – 2010 sausis) analizuota literatūra, karjeros pasirinkimo veiksnių klausimais.

II etapas (2009 m. rugsėjis – lapkritis) buvo kuriama tyrimo metodika, ruošiamas tyrimo instrumentas.

III etapas (2009 m. gruodis) atliekama anketinė apklausa, vedami duomenys į „SPSS 11, 0 for Windows“ programą.

IV etapas (2009 m. gruodis – 2010 m. sausis) analizuojami gauti statistikos duomenys ir rašoma lyginamoji analizė lyties aspektu.

Darbo struktūra:

Darbą sudaro: įvadas, 2 skyriai: pirmoje, teorinėje dalyje, analizuojama pedagoginė, psichologinė literatūra, karjeros rinkimosi veiksnių klausimais; antroje, empirinės tyrimo dalyje, atliekama ir aprašoma karjeros rinkimosi veiksnių lyginamoji analizė lyties aspektu. Pateikiamos išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 3 priedai. Darbe pateikiama: 13 lentelių, 14 paveikslų.

Pagrindinės sąvokos:

Karjera – tai atskiro žmogaus tobulėjimas pasirinktoje veikloje ir tos veiklos teigiamas įvertinimas aplinkinių rate, visuomenėje. Karjera apibūdina sėkmingą veiklą, pasisekimą gyvenime (Kučinskienė, 2003).

Profesija – atitinkamomis žiniomis ir gebėjimais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems pasitenkinimo, materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas (Laužackas, 1998).

Pasirengimas karjerai – tai vadovavimas daugeliui gyvenimo įvykių ir atliekamų funkcijų (vaidmenų), formuojančių mūsų gyvenimą. Kai kurias veiklos sritis mes pajėgūs reguliuoti (studijos, santykiai su kitais), o kai kurias (ekonominiai, technologiniai pokyčiai) – nepajėgūs (Perry, Vanzandt, 1998).

Gebėjimai – individualios asmenybės savybės, kurios lemia tam tikros veiklos, žinių, įgūdžių ir mokėjimų įgijimo sėkmę (Jovaiša, 2003).

Vertybės – žmogaus aktyvumo karjerai šaltinis. Žmogus, atsižvelgdamas į savo poreikius bei vadovaudamasis savąja vertybių sistema, pats suteikia darbui prasmę. Kita vertus, karjera žmogui yra būdas ir erdvė savosioms vertybėms įgyvendinti. (Stanišauskienės, 2000).

Interesai – iš naujų išpūdžių, informacijos poreikio kilęs, bet gyvenimo praktikoje susiformavęs palyginti pastovaus sąmonės (pažinimo, jausmų ir valios) kryptingumas sužinoti nauja, tirti pasirinkti objektus (Jovaiša, 2007).

Motyvai – sąmoninga ar nesąmoninga veiksmo priežastis, kylanti dėl asmenybės ir objekto (situacijos), patenkinančio jos poreikius, interesus, vertybes, tikslus, sąveikas (Jovaiša, 2007).

Pašaukimas – asmenybės santykis su konkrečia darbo rūšimi, pasireiškiantis siekiu visą gyvenimą dirbti darbą (Jovaiša, 2007).

Profesijos rinkimasis – ilgalaikis mini sprendimų nuo būti kaitos procesas iki galutinio apsisprendimo (Jovaiša, 2007).

Profesinis orientavimas – žinių apie profesijas, požiūrių ir nuostatų visuma, gebėjimas jas vertinti pagal savo tinkamumą kuriai nors veiklos sričiai (Jovaiša, 2007).

Profesinis kryptingumas – pažintinis, emocinis ir valios atrenkantis aktyvumas būsimoms ar turimoms profesijos atžvilgiu (Kregždė, 1998).

Savivertė – sudėtingas procesas, kuris atspindi nuomonę apie save, savęs vertinimo lygius (Gumuliauskienė, Augienė ir kt., 2002).

1. KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNIŲ TEORINIS PAGRINDIMAS

Šio skyriaus tikslas apžvelgti mokslinę, pedagoginę, psichologinę literatūrą karjeros rinkimosi veiksnių aspektu: išanalizuoti karjeros sampratą, jos rinkimosi išorinius ir vidinius veiksnius, tokius kaip gebėjimai, vertybės, interesai, profesiniai interesai, profesinis kryptingumas, bei savęs pažinimo ir vertinimo svarbą karjeros pasirinkime.

1.1. Karjeros samprata

Karjeros samprata kildinama iš lotyniško žodžio „*carraria*“, reiškiančio žmogaus gyvenimo kelią, bėgimą, arba iš prancūziško „*carriere*“, įvardijančio veikimo dirvą, sritį, profesiją. (Kučinskienė, 2003).

Amerikietis D. Super'is (1980) vienas iš pirmųjų į mokslinę vartoseną įtraukė karjeros terminą, apibrėždamas jį kaip žmogaus gyvenime atliekamų įvairių vaidmenų, darbovietėse užimamų pareigų, pakopų, lygmenų visumą. Profesijos pasirinkimas laikomas viena iš karjeros fazių. (Zunker, 1998).

Anot R. Kučinskienės (2003) karjera – tai atskiro žmogaus tobulėjimas pasirinktoje veikloje ir tos veiklos teigiamas įvertinimas aplinkinių rate, visuomenėje. Karjera apibūdina sėkmingą veiklą, pasisekimą gyvenime.

Kaip teigia A. Gumuliauskienė, D. Augienė, L. Bobrova, ir kt., (2002) karjera – tai individualus tobulėjimas sėkmingai pasirinktos veiklos kryptimi ir pozityvus jos vertinimas tiek asmeniniu, tiek visuomeniniu požiūriu.

Anot A. Sakalo ir A. Šalčiaus, (1997) karjera suprantama kaip greitas ir sėkmingas kilimas tarnyboje, visuomenėje ar mokslinėje veikloje – pasisekimas gyvenime.

Anot L. G. Počebut, V. A. Čiker, (2000) karjeros nereiktų tapatinti su profesine sėkme ar nesėkme.

Karjeros samprata, pasak, R. Kučinskienės (2003), mokslinėje literatūroje pateikiama keturiomis pagrindinėmis prasmėmis:

1. karjera kaip laimėjimai darbinėje aplinkoje;
2. karjera kaip profesija, kuri gali būti daugiau ar mažiau prestižinė;
3. karjera kaip nuosekli nuolatinio darbo tąsa: kiekvienas žmogus turi savo darbų istoriją;
4. karjera kaip patirties, sukauptos visą gyvenimą atliekant įvairius vaidmenis, visuma.

Trys pirmosios sampratos atskleidžia siaurąją, o ketvirtoji – plačiąją karjeros sampratą. Karjera yra kažkas daugiau nei darbas ar profesinė veikla. Žmogus yra svarbiausias karjeros

kūrėjas, realizuotojas ir vertintojas. Karjera yra nuolatinis asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdas, turintis optimistinę kokybės kaitos perspektyvą, kryptį ir paskirtį. (Kučinskienė, 2003).

Karjeros vystymas – tai psichiniai, socialiniai, psichofiziniai, ekonominiai ir edukaciniai veiksniai, darantys įtaką individo karjerai. Tai ir patirtis renkantis profesinės veiklos sritį, įsitraukiant į ją bei nuolat tobulėjant mokymosi, profesinėje ir kitose veiklose.

Svarbiausius karjeros rinkimosi veiksnius išskiria Bulajeva, (2002), Beresnevičienė (1990), Žukauskienė (1996), tai:

- darbo vertybės;
- profesijos pasirinkimas;
- karjeros kelio planavimas ir kūrimas;
- sprendimų priėmimo stilius;
- vaidmenų integravimas;
- asmeninis ir karjeros tapatumas;
- išsilavinimas ir išsimokslinimas.

Karjeros vystymas gali būti: sklandus ar netolygus; daugiau ar mažiau nuoseklus; teikiantis pasitenkinimą arba ne (Herr, Chramer, 1997).

Apibendrinant galime teigti, jog karjera yra integrali kokybiškai atliekamų per žmogaus gyvenimą socialiai reikšmingų profesinių ir kitų vaidmenų visuma. Karjeros vystymas yra susijęs su veiksniais, sąlygojančiais laisvą ir pagrįstą karjeros pasirinkimą, asmeninio tapatumo evoliuciją, susijusią su integravimusi bei prisitaikymu darbe, sistema

1.2. Karjeros rinkimosi veiksniai ir jų kaitos prielaidos

L. Jovaiša (1981) išskiria šiuos karjeros pasirinkimą lemiančius veiksnius:

- *socialiniai – ekonominiai veiksniai* – tai gyvenamoji aplinka, tėvų socialinė – ekonominė bei kultūrinė padėtis, gamybinė – kultūrinė aplinka, atlyginimas, mokslinė – techninė pažanga.
- *visuomeniniai veiksniai* išskiriami šie: išsilavinimas, darbas, vertybių sistema.
- *psichologiniai veiksniai* būtų tokie: profesinis subrendimas, intelektas, poreikiai, interesai, vertybės bei charakteris. Fiziniai veiksniai – fizinė sveikata, o dvasiniai veiksniai – tai vertybinės ir moralinės nuostatos.

Anot A. Sakalo ir A. Šalčiaus, (1997) didelę įtaką profesinei karjerai daro šeima, draugai, socialinė grupė, bendra ekonominė situacija šalyje ir konkrečioje įmonėje/institucijoje. Labai stipri ir visuomeninių nuostatų įtaka. Tarp vidinių ir išorinių veiksnių visada yra tam tikrų

prieštaravimų, tačiau juos galima ir suderinti, jei vadovaujamesi pažangiomis idėjomis, neabejotinai yra svarbus asmenybės vaidmuo.

Pasak R. Kučinskienės, (2003) šie vidiniai ir išoriniai veiksniai tarpiai sąveikauja tarpusavyje ir tam tikrais atvejais įtakoja vienas kitą. Todėl galima daryti prielaidą, jog šių veiksmų vienas nuo kito atskirti negalima, nes tiek žmogus sąveikauja su aplinka, tiek aplinka įtakoja žmogų.

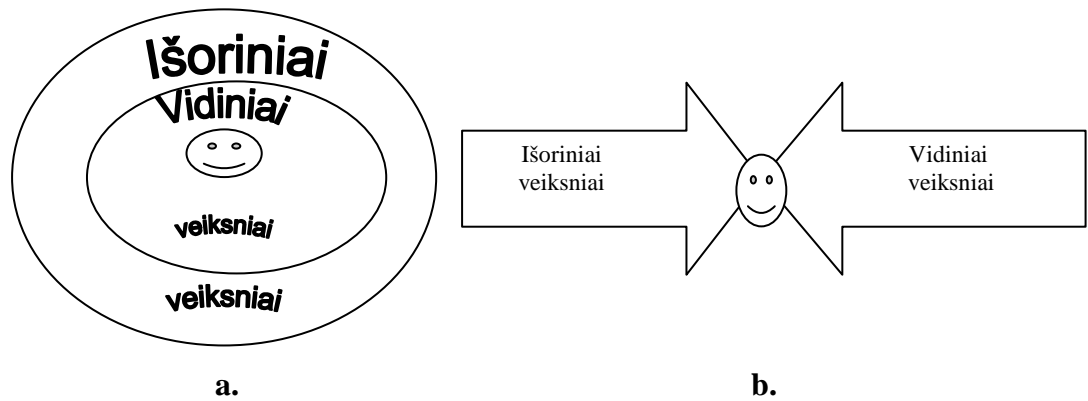
Diagnozuojant karjeros pasirinkimo veiksmus, tiriant patį rinkimosi procesą, reikia atsižvelgti į tiriamųjų gyvenimo ir veiklos sąlygas, į mokymo bei auklėjimo ypatumus, į amžių bei lytį ir neatsiriboti vienkartinę diagnostiką (Jovaiša, 1993).

Karjeros kaip nuolatinio asmenybės tobulėjimo ir profesinės saviraiškos proceso esmė yra „homo duplex“ (žmogaus kaip dvigubos realybės – individualiojo ir socialiojo pradų organišką dermės – idealas, socialiajam pradui teikiant dominuojančią poziciją) (Малахов, Филатов, 1991). Tačiau kuo sudėtingesnė darosi visuomenė, tuo labiau individų karjeros pasirinkimai išsilaisvina iš determinizmo ir tampa labiau internalizuoti. Teigiama, kad, vidiniai veiksniai, šiuolaikinėje Amerikos visuomenėje asmenybės gyvenimo raidą, labiau lemia asmenybė, o ne išorinės socialinės sąlygos. (Herr, Cramer, 1997). Tačiau kyla klausimas – kiek tai būdinga kitos socialinės, ekonominės, politinės, kultūrinės, filosofinės sanklodos visuomenėms, ypač išgyvenančioms esminio virsmo periodus. Akivaizdu, kuo didesnės permainos vyksta šalyje, tuo didesnės permainos reikalauja vyraujantis požiūris į mąstymą, veiklą, pasaulį ir žmones. (Kučinskienė, 2003). Taigi, karjeros sampratos kaitos prielaidų tyrimuose (Adamson, Doherty, 1998; Sakalas, Šalčius, 1997; Stanišauskienė, 2000) išryškėja dvi integralios svarbiausių veiksmų grupės:

- *išoriniai veiksniai*: šiuolaikinio globalinio, nacionalinio ir regioninio vystimosi tendencijos bei atitinkami ekonominio ir socialinio gyvenimo, bendrojo lavinimo ir profesinio ugdymo, darbo rinkos, užimtumo ir pan. sistemų ir posistemų parametrai;

- *vidiniai veiksniai*: žmonių asmeninio tapatumo suvokimas ir kūrimas, jų gyvenimo ir karjeros tikslų sąsajos, išsilavinimas, nuostatos savo karjeros ir jos vystymo atžvilgiu ir kt.

Išorinių ir vidinių veiksmų atskyrimas mokslinio abstrahavimo lygmenyje yra pateisinamas, nes sudaro sąlygas prieštaravimų tarp išorinių ir vidinių karjeros valdymo veiksmų lokalizavimui (žr. 1 pav. a.), nes sudaro sąlygas prieštaravimų tarp išorinių ir vidinių karjeros valdymo veiksmų lokalizavimui, tačiau lokiškesnė yra šių veiksmų sąveikos susikirtimo taške egzistuojantį individą pabrėžianti schema (žr. 1 pav. b.). Šioje sąveikoje dalyvaujančių parametru kaita yra reikšminga karjeros konteksto, jos sampratos bei modelių dinamizmo prielaida.

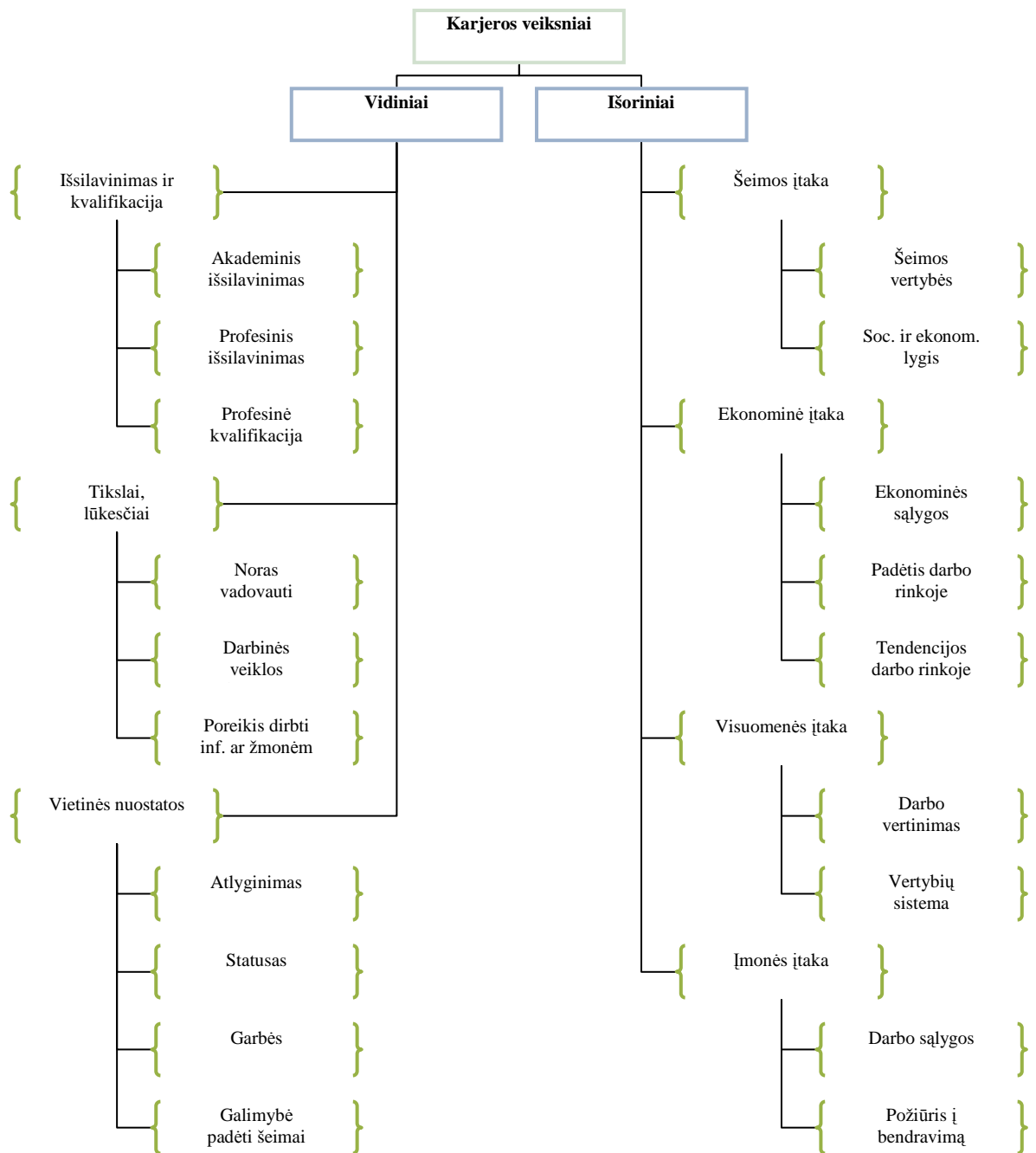
1 pav. Išorinių ir vidinių veiksnių sąveikos, darančių įtaką karjeros sampratos kaitai, traktavimo modeliai (Kučinskienė, 2003)

Konkretinant karjeros kaitą veikiančias prielaidas, tikslinga jas kategorizuoti išskiriant keturis svarbiausių prielaidų raiškos lygmenis:

- *globalinis* – tai ryškėja menkiausias judėjimo karjeroje galimybės turinčios gyventojų grupės;
- *nacionalinis* – tai didėja rūpestis dėl į karjerą orientuoto mokymosi visų lygių mokyklose;
- *organizacinis* – tai tiesiogiai priklausomos nuo globalinių ir nacionalinių ekonomikos bei užimtumo tendencijų sąveikos;
- *asmenybinis* – tai individui tenkančių galimybių aktyviai ir atsakingai valdyti savo mokymąsi ir karjerą daugėjimas (Adams, 2001; Petrauskaitė, 1996, Kučinskienė, 2003).

Sąveika tarp visų keturių karjeros kaitos prielaidų grupių (globalinių, nacionalinių, organizacinių, asmenybinių) pagrindžia sisteminių požiūrį į karjeros konteksto kaitą.

Galime teigti, jog be vidinių karjeros pasirinkimo veiksnių: asmeninės orientacijos, savybių komplekso ir pan., reikia skirti ir išorinius karjeros veiksnius (žr. 2 pav.).

2 pav. **Vidiniai ir išoriniai karjeros veiksniai** (Sakalas, Šalčius, 1997).

Anot A. Sakalo ir A. Šalčiaus (1997), didelę įtaką karjeros pasirinkimui, daro įtaką šeima, draugai, socialinė grupė, bendra ekonominė situacija krašte ir konkrečioje įmonėje. Tarp vidinių ir išorinių veiksnių visada yra tam tikrų prieštaravimų, tačiau juos galime suderinti (Sakalas, Šalčius, 1997).

Apibendrinant šį poskyrį, galime teigti, jog kiekvieno žmogaus karjerą lemia daugelis mus supančių išorinių ir veikiančių vidinių veiksnių. Tai ekonominiai, socialiniai, visuomeniniai, fiziniai ir kt. veiksniai. Didžiausią įtaką karjeros pasirinkimui daro šeima, draugai, socialinė grupė, bendra ekonominė situacija šalyje. Karjeros išorinių ir vidinių veiksnių, atskirti negalima, nes jie daro labai didelę įtaką profesijos pasirinkimui ir tolimesniam individo karjeros planavimui, ateities planams.

Gebėjimai, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. L. Jovaišos (1993) teigimu, gebėjimai yra fizinė ar psichinė galia atlikti veiksmai veiklos, poelgiai, mokėjimo prielaidos ir padariniai. Gebėjimo fizinis pagrindas yra sveikata; psichologinis – gabumai, įgyti sugebėjimai, intelektas; pedagoginis – žinios, mokėjimai, įgūdžiai; socialinis – teisė veikti ir kt.

E. H. Schein'as (1990) įvedė karjeros pagrindo (karjeros "inkaro") sąvoką, kuris yra susijęs su asmenybe, ir ypač su asmens Aš-vaizdu. Karjeros pagrindu galima laikyti gebėjimų, poreikių, motyvų ir vertybių kombinaciją, kurios išryškėja ankstyvais karjeros etapais ir atspindi žmonių patirtį. Tačiau jei asmuo verčiamas pasirinkti tiek vieną "pagrindą", tai gali būti labai sunkus sprendimas. Kita vertus, jei žmogus suvokia, koks yra jo karjeros pagrindas, tai gali būti susiję su tolesniu sėkmingu jo karjeros planavimu. Galima teigti, kad žmonės bus labiau patenkinti savo profesija ir pasirinkta organizacija, kai jų pasirinkimas atitinka jų karjeros pagrindą.

E. H. Shein'as (1990) suskirstė karjeros poreikius:

1. *vadovavimo* – tai sugebėjimai ir vertybės, kurios sudaro pagrindinę valdymo idėją. Svarbiausi komponentai yra sugebėjimas daryti įtaką žmonėms, vadovauti, analizuoti ir spręsti kompleksines problemas, taip pat išlaikyti emocinį stabilumą;
2. *techninė – funkcinė* – tai sugebėjimai atlikti konkretų darbą. Individai, turintys tokį pagrindą, gali nenorėti būti paaukštinami, jei tai pakeis jo darbo turinį ir atsakomybę;
3. *saugumo* – individai siekia susieti savo karjerą tik su ta organizacija, kurioje dirba. Jie tikisi, kad organizacija supras jų poreikius, įvertins sugebėjimus ir sudarys reikiamas sąlygas karjerai;
4. *kūrybingumo* individai turi stiprų kūrybos poreikį. Dažnai šis pagrindas būdingas verslininkams, technikos kūrėjams;
5. *autonomijos ir nepriklausomybės* – individai, turintys tokį „gebėjimą“, mano, jog organizacija per daug reglamentuoja jų veiklą ir siekia autonomijos (Sakalas, Šalčius, 1997).

Vertybė, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Lietuvių kalbos žodyne (1972) „vertybė“ yra apibrėžiama, kaip vienas vertas brangus daiktas: piniginė vertybė, kultūrinės vertybės. Vadinasi, vertybė susijusi su vertės kaip daikto, turinio savo kaina, pripažinimu – tai daiktiškasis lygmuo, turintis savo kriterijus. Ugdymo vertybės nenusakomos kaina. Vertybės nėra daiktai, jos taip pat nėra materialios daiktų savybės. Kuzmicko (2001) teigimu vertybės žmonių sąmonėje

išnyra kaip idėjos. Vertybės - išreiškiančios idėjomis, kurios daro įtaką žmonių gyvenimui, jos patraukia ir skatina.

Pasak L. Jovaišos, (1993) vertybės yra asmenybės veiklos ir elgesio motyvas, susijęs su objektais, labiausiai tenkinančiais materialinius, kultūrinius ar davinius asmenybės poreikius.

Pasak V. Stanišauskienės, (2000) vertybės yra žmogaus aktyvumo karjerai šaltinis. Žmogus, atsižvelgdamas į savo poreikius bei vadovaudamasis savąja vertybių sistema, pats suteikia darbui prasmę. Kita vertus, karjera žmogui yra būdas ir erdvė savosioms vertybėms įgyvendinti.

Kaip teigia K. Pukelis, (1998) vertybė atsirasti pasaulyje gali tik konkretaus subjekto dėka (mokytojas ir mokykla yra viena pagrindinių vertybių transmisijų). Tačiau vertybė siekia likti visiškai nepriklausoma nuo konkretaus subjekto, nes bet koks susijungimas su juo automatiškai ją padarytų mirtinga (koks yra ir pats subjektas), vadinasi, nebeamžina. Todėl vertybė iš tikrųjų yra subjektų tarpininkė – ji ištraukia juos iš izoliacijos, nes sujungia savo universalialia prigimtimi.

Vertybių tipologijas siūlo daugybė autorių.

H. Schofield (1987) suklasifikavo vertybes į du pagrindinius tipus:

- *absoliučios vertybės*, kurioms būdingas amžinumas, neklystantis vadovavimas žmogaus elgesiui. Tai traktuojama kaip universalios tiesos, kurių nereikia patikrinti, įrodyti ar paaiškinti;
- *pragmatinės (empirinės) vertybės*, kurios atsiranda po patirties ir išbandymų. Jos yra susijusios su praktika, realios situacijos išgyvenimu, kurios metu išryškėja asmeniniai prioritetai ir idealai, be to yra patikrinamas vertybės valdumas.

G. W. Allport (1960) sugrupavo vertybes į:

- *teorinės vertybės* susijusios analizavimu, ieškant priežasties, tiesos, panaudojant racionalų ir sisteminių mąstymą;
- *ekonominės vertybės* akcentuoja praktiškumą, naudą, turto kaupimą bei gerovę;
- *estetinės vertybės* akcentuoja grožį, formą, meninį suderinamumą;
- *socialinės vertybės* išskiria meilę, žmones ir jų tarpusavio bendravimą;
- *politinės vertybės* akcentuoja valdžios siekimą, jėgos įgijimą, įtaką žmonėms;
- *religinių vertybių* svarbiausias dėmesys kreipiamas į religingumą, vienybę, kosmosą, kaip visumos supratimą (Rokeach, 1973).

Dažniausiai vertybės analizuojamos visuomeniniu bei asmeniniu aspektu:

- *visuomeninės vertybės* yra įkūnytos įstatymuose, apima pagrindinius demokratijos principus ir idealus. Jos yra privalomos visiems tos visuomenės nariams;

- *asmeninės vertybės* yra įvairios ir gausios, jos atspindi visuomenės, žmonijos priimtas vertybes.

Kadangi individą ir jo vertybių kompleksą veikia visuomenės institucijos, šeima, draugai, žiniasklaidos priemonės, todėl skirtingų žmonių vertybės taip pat skiriasi, be to, ir to paties individo vertybės gali kisti, priklausomai nuo socialinės aplinkos poveikio (Žostautienė, 2002).

Vertybės jungia žmones. Viena asmenybė, trokšdama imti į save vertybes, juda link kitos – jomis disponuojančios. Taip mokinys juda prie mokytojo, jei pastarasis turi atitinkamų vertybių.

Karjeros vertybių sistemos reikšmė, kurią sudaro trys svarbiausi posisteminiai (žr. 3 pav.):

- asmenybės vertybės;
- profesijos vertybės;
- organizacijos vertybės.

3 pav. **Karjeros vertybių sistemos struktūra** (Kučinskienė, 2003).

Vystant karjerą svarbiausia yra tai, kiek įsisąmoninta ir nuosekli yra individo vertybių sistema, kiek jis pažįsta ir adekvačiai vertina savo, pasirinktos profesijos ir jos aplinkos vertybių atitikimą (Kučinskienė, 2003).

Anot Čiužo, (2001) vertybinė orientacija – tai individo socialinių, politinių, estetinių nuostatų sistema, pastovi asmenybės savybė, susijusi su siekiamu idealu, programuojanti visą žmogaus veiklą, lemianti elgesio kryptį, atspindinti visuomenės, kuriai individas priklauso, ideologiją ir kultūrą.

Motyvacija, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Pasak L. Jovaišos, (1993) motyvas ne tik sukelia veiksmą, bet svarbiausia teikia jam kryptį ir tam tikrą intensyvumą, jėgą. Autoriaus teigimu, motyvo veiksniai (šaltiniai) yra šie: potraukiai, polinkiai, interesai, poreikiai, vertybės, požiūriai, nuostatos, idealai, įsitikinimai, žinojimas, emocijos, valia, ketinimai. Kai išgyvenamas bent vienas veiksnys, sakoma, kad asmenybė yra motyvuota.

Motyvacijos terminas yra kilęs iš termino motyvas, reiškiančio veiklos priežastį, susijusią su objektyvių poreikių patenkinimu.

Anot Marcinkevičiūtės, (2003) motyvas (lotynų k. *moveo* – stumiu, judinu) reiškia vidinį žmogaus akstiną, kuris jį skatina pasirinkti, tam tikrą poelgių kryptį bei formą, patenkinančią skatulį.

Motyvacija apibūdinamas tam tikro elgesio, veiksmų, veiklos skatinimas, kurį sukelia įvairūs motyvai (Psichologijos žodynas, 1993; Leonavičius, 1993, 1996; Cloninger, 1996; Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Pasak L. Jovaišos (1999), motyvacija – tai psichofiziologinis procesas, reguliuojantis asmenybės veiklą ir santykius su aplinka motyvų kaitos pagrindu. Pats motyvacijos terminas tradiciškai formuluojamas kaip elgesio skatinimo sistema, kurią sąlygoja įvairūs motyvai.

Baršauskienė, Janulevičiūtė (1999), Cuendet'as (1986), motyvaciją apibūdina kaip iš sąmoningų ir nesąmoningų žmogaus jėgų kylančią energiją, kuri veikia asmens ryšius su užduotimi ir sąlygoja jo elgesio darbe orientaciją ir pokyčius. Visi poreikiai tradiciškai skirstomi į pirminius ir antrinius poreikius:

- *pirminiais poreikiais* laikome įgimus asmens poreikius (valgio, gėrimo, miego, poilsio, šilumos, saugumo ir t.t.).
- *antriniai poreikiai* – tai psichologiniai poreikiai (garbės, sėkmės, pripažinimo, įvertinimo, valdžios ir kt.).

Vienas iš svarbesnių sprendimų žmogaus gyvenime yra profesijos pasirinkimas. Nuo jo teisingumo priklauso visavertiškumo pajautimas ir pasitikėjimas savimi, atsirandantys dirbant darbą, atitinkantį pašaukimą.

Anot L. Jovaišos (1993), pašaukimas (vocation) – tai yra asmenybės santykis su konkrečia darbo rūšimi, pasireiškiantis siekiu visą gyvenimą dirbti tą darbą. Šį santykį sąlygoja motyvacijos, sugebėjimų, charakterio bruožų vienovė, kurią žmogus suvokia kaip tinkamumą sėkmingai dirbti tam tikrą darbą, teikiantį asmeninę laimę.

J. Vabalo – Gudaičio ir A. Gučo (1937) teigimu, pašaukimu laiko „įgimus gabumus ir linkimus“, galimybę „pasiekti maksimalų darbo našumą“ ir „rasti pasitenkinimą“. Darbas be pašaukimo, „virsta prakeikimu“, o darbas su pašaukimu teikia „džiaugsmą“. Pašaukimas – tai asmenybės veiklos motyvacinis, potencialių, charakterologinių bruožų derinys, sąlygojantis jos darbinio gyvenimo trukmę.

Pašaukimas pirmiausia yra subjektyvus motyvas dirbti tą darbą, kurį nusako tam tikra profesija. Karjeros pasirinkimą lemiantys motyvaciniai veiksniai labai sudėtingi ir įvairūs:

- sveikata;
- gabumai;

- patirtis;
- poreikiai;
- polinkiai;
- vertybės;
- profesijos prestižas;
- atsitiktinai išoriniai paskatinimai.

Pašaukimas skatina ieškoti gabumus atitinkančius darbo.

Karjeros pasirinkimo procesą, galima suprasti kaip profesinį vystimąsi, kuris prasideda jau ikimokykliniame amžiuje. Vėliau, renkantis optimaliausias profesinio darbo alternatyvas, pamažu profesiskai bręstama, išryškėja tikrasis polinkis ir gabumai, pasirenkama tinkama profesija. Šiame procese atsiskleidžia pašaukimas, kuriam susiformuoti padeda įvairūs veiksniai.

Apžvelgiant daugelį mokymo/si motyvacijos tyrimų skirtingose šalyse, išryškėja trys motyvų faktoriai:

1. *išoriniai motyvai* (atlyginimas, atostogos ir kt.);
2. *vidiniai motyvai* (pašaukimas dirbti pedagogo darbą);
3. *altruistiniai motyvai* (troškimas padėti vaikams).

Visi šie faktoriai asmenybės motyvaciją veikia nevienodai (Moran, Kilpatrick, Abbot, Dallat ir McClune, 2001).

Interesai, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. L. Jovaišos (1993) teigimu, interesai yra iš naujų išpūdžių, informacijos poreikio kilę, bet gyvenimo praktikoje susiformavęs palyginti pastovaus sąmonės (pažinimo, jausmų ir valios) kryptingumas sužinoti nauja, tirti pasirinkti objektus.

Labiausiai interesus apibūdina D. Wistanley, J. Woodall (2000) – kaip etinę dimensiją. J. Greenhaus (2000) – kaip patikimą ar nepatikimą individui. L. Kublickienės (1993) nuomone, per žmonių interesų ypatumus, bei jų kaitą gali būti fiksuojami šiuolaikinės situacijos atspindžiai. Interesai nuolat kinta, žmonėms prisitaikant prie naujų ekonominių sąlygų.

Interesus lemia poreikių suvokimas ir aktualizacija. Bendruoju atveju interesai apibūdinami, kaip žmogaus nusistatymas prieš pasirinktą objektą, dėmesio kryptingumą. Interesai pasireiškia, kaip siekimas patenkinti įvairius savo poreikius, todėl juos galima laikyti žmonių veiklos ar elgesio motyvų formavimo pagrindu, kaip vidinė paskata, impulsas ar ketinimas, verčiantis žmogų elgtis vienaip ar kitaip.

J. L. Holandas (1997) interesus laiko vienu svarbiausių asmenybės veiksnių, lemiančių profesijos ir karjeros pasirinkimus. Jis teigia, kad:

- *visus žmones galima suskirstyti į šešias grupes (tipus) pagal dominuojančius interesus. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad grynųjų tipų pasitaiko retai, dažniausia vieni interesai vyrauja labiau, nei kiti;*
- *yra šeši darbo aplinkos tipai, atitinkantys šešis asmenybės interesų tipus. Ir čia gryniesi aplinkos tipai pasitaiko retai, daug dažniau dominuoja tam tikri jai būdingi bruožai;*
- *žmogus visada ieško darbo aplinkos, atitinkančios jo asmenybę ir interesų tipą;*
- *žmogaus elgesį lemia jo interesų ir aplinkos tipų sąveika.*

Todėl išsiaiškinęs savo interesų tipą žmogaus gali priimti geresnį sprendimą, dėl savo karjeros pasirinkimo (Holland, 1997).

Anot S. Kregždės, (1998) profesiniai interesai, jungia asmenybės savybes, polinkius, profesinius idealus, vertybines orientacijas, pasaulėžiūros komponentus – ir atsiskleidžia procesuose nevalingu ir valingu dėmesiu, atrenkamuoju suvokimu, vaizdinių mąstymo aktyvumu, teigiamų emocijų ir jausmų pergyvenimu, o taip pat atrenkamuoju valios aktyvumu (greiti ir ryžtingi sprendimai, atkaklumas, kantrybė, išsvermingumas ir t. t). Visi šie psichiniai reiškiniai labai susiję tarpusavyje: kiekvienas iš jų apsprendžia kito buvimą, intensyvumo lygi ir pan. (Kregždė, 1998).

Profesinis orientavimas, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Profesinis orientavimas - laikomas vienu svarbiausiu, karjeros pasirinkimą lemiančiu veiksniu. Profesinis orientavimas, skatina mokytis visą gyvenimą, plėstis ekonomikai, didinti asmenybės užimtumą, didinti darbo jėgos prisitaikymą prie rinkos, lygias galimybes.

Profesinį orientavimą, tiksliau – jo elementus, aktyviai tyrinėja šie mokslininkai:

- Lietuvos: L. Jovaiša (1981, 1993) gilinasi į profesinio orientavimo sistemos struktūrą, ypatingą dėmesį skirdamas vienam jos elementui – profesiniam konsultavimui. Profesinis konsultavimas, taip pat nagrinėjamas Pukelio ir Pundzienės (2002), Pukelio ir Garnienės (2004) darbuose. Pukelis (2002, 2003) savo darbuose, pagrindžia karjeros projektavimo paradigmą, kuri yra pritaikoma Garninės (2006) darbe, kuriant ugdymo karjerai modelį, bendrojo lavinimo mokykloms. R.Kučinskienė (2003) nagrinėja vieną iš profesinio orientavimo elementų – ugdymo karjerai modelį, asmenines karjeros vystymo tematiką. V. Stanišauskienė (2004), tyrinėja artimą profesinio orientavimo temai sritį – rengimąsi karjerai.

- Užsienio mokslininkai dėmesio skiria atskiriems profesinio orientavimo sistemos elementams, ypač ugdymosi karjerai – Harris (1999), Gothard, Mignot, Offer, Ruff (2001), Guichard (2004).

Anot S. Kregždės, (1998) profesinė orientacija – mokslas, visapusiškai analizuojąs racionalaus profesijos pasirinkimo ir įsitvirtinimo joje sąlygas, bei dėsningumus. Nepaisant to, kad profesinei orientacijai, didelę reikšmę turi kiti mokslai, ji yra kartu ir savarankiškas, kompleksiškas mokslas, turintis savo tyrimų objektą, būtent žmogų, besirenkantį profesiją. Profesinės orientacijos tyrimo objektas yra sąlygos, bei dėsningumai, susiję su moksliskai pagrįstu profesiniu apsisprendimu.

Guichard'as (2003), siūlo tokį profesinio orientavimo modelį žmogiškumo vystimuisi, paremtą svarbiausiais principais: padėti asmenybei pasiekti jų žmogiškumą (žmogišką prigimtį), padedant kitiems pasiekti jų, pilnai ir kiekvienam savo kelyje.

Chen'as (2003), tiria profesinio vystymosi ir orientavimo teoriją, aprėpdamas objektyvų/pozityvų ir konstruktyvų požiūrius. Ši struktūra siūlo tris galimybes: karjera kaip savęs realizavimas, tobulėjimas ir situacijos konceptualizmas.

L. Jovaiša (1993), išskiria profesinės orientacijos (vocational orientation) dviem prasmėm: žinių apie profesijas, požiūrių ir nuostatų visuma, gebėjimas jas vertinti pagal savo tinkamumą kuriai nors veiklos sričiai; savarankiška integralinė disciplina, tirianti profesinio orientavimo teorines ir praktines problemas; skiriama profesinės orientacijos psichologija, sociologija, pedagogika ir atitinkama jų sandūra (psichopedagogika ir pan.). Pastaraisiais dešimtmečiais plėtojama konsultacijos psichologija, apimanti daugelį profesinės orientacijos problemų.

Profesinis kryptingumas, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Profesinės karjeros sėkmė, labai priklauso nuo to, kaip individui sekasi derinti informaciją apie save su reikalavimais, kuriuos kelia konkreti profesija. (Pedagogų kompetencijų raiška ugdymo procese, 2007).

Žymiausio teorijos kūrėjo J. L. Holland'o, teigimu, individus traukia profesijos, atitinkančios tam tikras, jų ypatybes. Asmenybinė profesinė orientacija - laikoma procesu, apimančiu paveldimumą ir individo reagavimo į aplinką istoriją.

Pasak J. L. Holland'o (2004), individas renkasi profesiją, norėdamas patenkinti savo profesinę orientaciją. Jeigu individas aiškiai suvokia savo profesinės orientacijos dominantes, didelė tikimybė, kad jis pasirenks profesiją ir jį tenkinančią profesinę aplinką. Asmeninės profesinės orientacijos stiprumas ir aiškumas, susijęs su atitinkama profesine aplinka, yra lemiamą prielaidą individo pageidaujamo gyvenimo stiliaus pasirinkimui.

Pasitenkinimas profesine veikla ir karjera - sėkmė, stabilumas priklauso nuo asmenybės ir darbo aplinkos dermės. (Kučinskienė, 2003).

S. Kregždės (1998) teigimu, profesinis kryptingumas – tai pažintinis, emocinis ir valios atrenkantis aktyvumas, būsimoms ar turimoms, profesijos atžvilgiu.

J. L. Holland'as (2004) išskiria šešis asmenybės tipus ir tiek pat juos atitinkančių profesinės aplinkos tipų (žr. 4 pav.).

J. L. Holland'o (2004) teigimu, individai yra linkę rinktis tas veiklos sritis, kurios atitinka jo asmeninę orientaciją. Jis išskyrė šešis individų tipus ir juos atsitinkančias profesines sritis (žr. 1 lentelę).

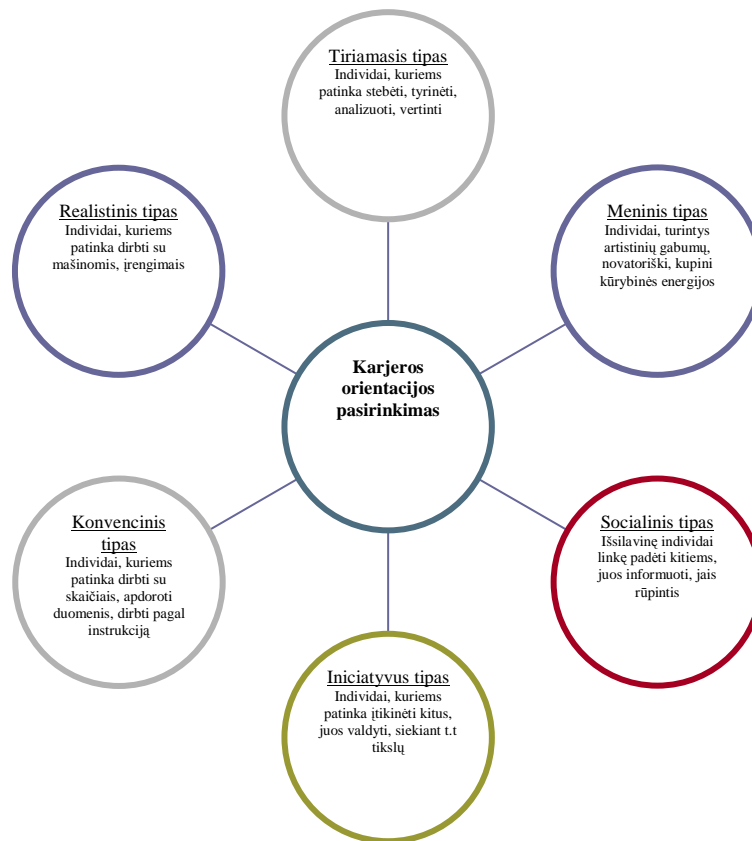
1. *Realistinis tipas*. Šio tipo individai pasižymi dideliu fiziniu aktyvumu, teikia pirmenybę darbinei veiklai su mašinomis, mechanizmais.
2. *Tiriamasis tipas (tyrinėjantis)* Tai mėgstantys kruopštumą individai. Jie yra linkę analitiniam darbui, sėkmingai atlieka tikslus, mokslinius darbus. Labai nemėgstama karjera, susijusi su verslu.
3. *Socialinis tipas*. Tokie individai daugiau linkę dirbti su žmonėmis, o ne su mašinomis ir įrengimais. Pirmumą teikia pedagoginėms, terapinėms, negilinėms profesijoms. Save vertina kaip socialų, nuoširdų, atsakingą, konservatyvų. Išsiauklėjusį asmenį. Jam rūpi žmonių gerovė ir priklausomų asmenų pagarba. Labiausiai nemėgsta realistinės profesijos.
4. *Konvencionalus tipas*. Šio tipo individai vertina nuostatas, instrukcijas, reglamentuotą veiklą. Jie mielai dirba su duomenimis, įrašais, savo poreikius jie pajungia organizacijos tikslams. Geriausiai sąveikauja su aplinka, pasižymi konkretumu ir nuspėjamumu. Labai vertina ekonominius dalykus. Labiausiai nemėgsta meno profesijų.
5. *Iniciatyvus tipas (normatyvinis)*. Tai individai linkę vadovauti kitiems, jie siekia valdžios, didesnės kompetencijos. Jiems individuali karjera yra ypač aktuali. Nemėgsta veiklos susijusios su rankų darbu, daiktais. Save laiko socialiu, nuoširdžiu, avantiūristišku, impulsyviu ir emociškai stabiliu. Mieliausiai renkasi verslo profesijas, mažiausiai mėgstamos realistinės profesijos (Jovaiša, 1999).
6. *Meninis tipas*. Tokie individai mėgsta išreikšti save, linkę į meninę kūrybą, emociingi.

J. L. Holland'o (2004) profesijos pasirinkimo modelis

(pagal Hugles F. P., Noppe L. D. Human Development: Across the Life Span. USA, 1985)

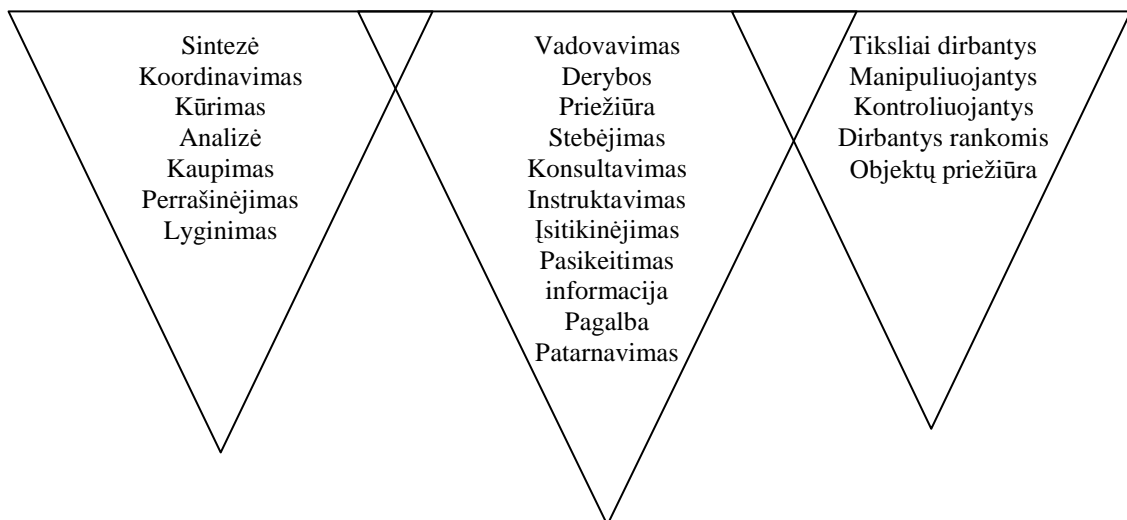
Asmenybių tipai	Asmenybinės savybės	Profesijos
<i>Realistinė</i>	Uždaro būdo, materialistas, praktiškas, taupus	Šaltkalvis, paštininkas, siuvėjas ir kt.
<i>Tiriančioji</i>	Analizuojantis, atsargus, smalsus, intelektualus, santūrus, racionalus (protingas)	Mokslininkas, seklys, matematikas, chirurgas ir kt.
<i>Socialinė</i>	Bendradarbiaujantis, draugiškas, linkęs padėti, malonus, taktiškas	Mokytojas, socialinis darbuotojas, bufetininkas ir kt.
<i>Konvencionali</i>	Prisitaikantis, veiklus, tvarkingas (drausmingas), santūrus, atkaklus, nelakios vaizduotės	Sekretorius, sąskaitininkas ir kt.
<i>Iniciatyvi</i>	Godus, ambicingas, energingas, optimistiškas, pasitikintis savimi, kalbus	Pardavėjas, vadybininkas, politikas, bankininkas ir kt.
<i>Meninė</i>	Originalus, išraiškingas, netvarkingas, impulsyvus, intuityvus, nepriklausomas	Muzikas, dailininkas, rašytojas, aktorius ir kt.

J. L. Holland'as (2004) sudarė „karjeros profesinio kryptingumo“ schemą (žr. 4 pav.), kurioje teigia, jei kuo arčiau viena kitos yra dvi šešiakampyje pateiktos orientacijos, tuo tokio individo tipai yra pranašesni. Jei individas turi aiškiai dominuojančią orientaciją, tai jam pasirinkti profesiją nesudėtinga (Sakalas, Šalčius, 1997).

4 pav. **Karjeros orientacijos pasirinkimas** (Sakalas, Šalčius, 1997)

J. L. Holland'o (2004) teigimu, individas, pasirinkdamas karjerą, turi atsižvelgti ir į savo polinkius. Tam jis sukūrė „pagrindinės dabartinės veiklos rūšys“ schemą (žr. 5 pav.), kurioje pateikiamos pagrindinės veiklos kryptys.

5 pav. **Pagrindinės dabartinės veiklos rūšys** (Sakalas, Šalčius, 1997)

Realiai įvertinus savo sugebėjimus, galima pasirinkti norimą darbinę veiklą. Reikiamų sugebėjimų neturintis individas gali juos išsiugdyti.

Apibendrinant karjeros veiksnius, galime teigti, jog jie yra visi svarbūs, tiek gebėjimai, kurie lemia žmonių individualias savybes profesijos pasirinkimui, tiek vertybės, kurios lemia – žmonių elgsenos ir jų karjeros planus. Labai svarbūs yra motyvai, kurie priklauso nuo motyvacinių veiksnių: sveikatos, gabumų, patirties, poreikių, polinkių, vertybių, profesijos prestižo, atsitiktinių išorinių paskatinimų. Taip pat labai svarbūs yra interesai, jie nulemia pažinimo, jausmų ir valios kryptingumą. Karjeros rinkimosi veiksniams ypatingai didelę įtaką daro ir profesinis orientavimas, kuris priklauso nuo žinių apie profesijas, požiūrių ir nuostatų visumos, gebėjimo vertinti savo tinkamumą veiklos sričiai, bei profesinio kryptingumo, kuris priklauso nuo pažintinio, emocinio ir valios atrenkančio aktyvumo būsimoms ar turimoms profesijoms atžvilgiu.

Asmenybė ir karjera. Šiuolaikinė asmenybė suvokiamas žmogus, kuris yra sąmoningos, aktyvios veiklos subjektas. Asmenybės sąvoka yra nevienalytė.

Kaip teigia J. Albrechtas (2005), asmenybė yra:

- pavienis žmogus, kaip individualybė, sąmoningas veiklos ir santykių subjektas, kuriantis, atgaminantis ir keičiantis socialinę padėtį;
- socialiai reikšmingų ir unikalių individualių bruožų, santykiai nekintanti sistema, apibūdinanti individą, formuojama socializacijos procese ir yra individualios patirties bei socialinio tarpusavio poveikio produktas;
- individas, pažymintis nepaprastomis savybėmis, galintis daryti įtaką visuomenei ir istorijai;
- individas, esantis bendrojo dėmesio centre dėl savo užimamos socialinės pozicijos ir atliekamo socialinio ir profesinio vaidmens (Albrechtas, 2005).

Pagrindinius asmens ypatumus vertinimo kriterijus aprašė J. Albrechtas (2005) jis išskyrė bendrus asmens bruožus:

- individualūs gabumai;
- psichiniai ypatumai ir polinkiai;
- amžiaus ypatumai;
- fizinis kūno sudėjimas ir lytis;
- socialinė padėtis (Albrechtas, 2005).

Individualūs gabumai, psichiniai ypatumai ir polinkiai bei socialinė padėtis vaidina esminį vaidmenį. Svarbiausia yra tai, kad dirbdami su savimi ir lavindami savo asmenybę mes galime įtakoti pirmuosius du asmenybės bruožus: savo individualius gabumus ir psichinius ypatumus. Tai reiškia, kad mes galime tobulinti, pavyzdžiui, savo apsukrumą, loginį mąstymą,

turtinti bendrą žinių lygį. Be to, mes galime, suvokę savo psichinius ypatumus juos įtakoti (Albrechtas, 2005).

Kaip teigia J. Albrechtas (2005), žmogaus pažinimas yra begalinis procesas ne tik todėl, kad individas nuolat keičiasi, progresuoja, regresuoja, o perėjus tam tikrą ribą – degradoja, bet ir todėl, kad praktinis žmonių pažinimas yra neįrodomas dalykas (Albrechtas, 2005).

Tačiau žmonių pažinimo galimybės labai išsiplečia, jeigu taikomas efektyvus metodas.

Žmones, kuriuos sutinkame pirmą kartą, rekomenduojama vertinti pagal šiuos kriterijus:

- ar žmogus turi savęs vertinimo jausmą;
- kokia jo proto sankloda;
- ar jis turi stiprų ar silpną energetinį potencialą;
- ar jis turi vadovavimo savybių;
- kokios vyrauja emocijos;
- ar jo asmenybės struktūra neparodo galimo palūžimo;
- kokia jo psichikos būklė: ar neturi jis nepilnavertiškumo komplekso, polinkio į depresiją, nežiūrint į tai, kad vaidina nepriekaištingo žmogaus vaidmenį (Albrechtas, 2005).

Kaip teigia J. Albrechtas (2005), kiekvienas žmogus turi jam būdingus asmenybės bruožus, kuriuos galima klasifikuoti į dvi grupes:

- *fiziniai – psichiniai bruožai*: fiziologinė kūno būklė, atmintis, emocijos, jausmai, suvokimo ypatumai ir pan.;
- *socialiniai ypatumai*: vaidmuo, statusas, žinios, patirtis, įpročiai ir pan.

Asmenybės ypatumus J. Albrechtas (2005) vertina pagal šiuos kriterijus:

- *aktyvi veikla*, nukreipta į valdymo aplinkos pažinimui ir pertvarkymui;
- *elgesio pastovumas*, suteikiant galimybę patikimai asmenybę prognozuoti ir šiuo pagrindu valdyti;
- *asmenybės esmę* atskleidžiančių elementų tarpusavio ryšiai.

Kaip teigia J. Albrechtas (2005), asmenybės esmė atskleidžia šie elementai:

- elgesio kryptingumas;
- gabumai;
- charakteris;
- temperamentas (Albrechtas, 2005).

Elgesio kryptingumas, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Elgesio kryptingumas yra labai pageidautina asmenybės struktūros elementas. Elgesio kryptingumas užtikrina asmenybės elgesio nuolatinę orientaciją, nepriklausomai nuo konkrečios situacijos, lemia jos tikslus ir

motyvus. Asmenybės elgesio kryptingumas nustatomas šiais aspektais: interesais, siekiais, polinkiais, idealais.

J. Albrechtas (2005) išskyrė trys asmenybės pakraipos tipus:

- nukreipti į tarpusavio sąveiką (bendravimą);
- nukreipti į uždavinį;
- nukreipti į save.

Nukreipti į tarpusavio sąveiką (bendravimą), tai reiškia, kad žmogus stengiasi bendrauti su aplinkiniais, puoselėti su jais gerus santykius, kartu spręsti konkrečias problemas nepriklausomai nuo veiklos tikslo ir asmeninio vaidmens jame. Kitaip sakant, žmogus stengiasi paprasčiausiai dirbti organizacijoje.

Nukreipti į uždavinį, tai numato, kad žmogus siekia užsibrėžto tikslo.

Nukreipti į save, kitaip vadinama **asmenybės kryptingumas**, yra žmogaus siekiai, pirmiausia spręsti savo problemas, siekti asmeninės naudos, gerovės, prestižo ir, esant galimybei, tai daryti kitų sąskaita (Albrechtas, 2005).

Gabumai, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Tai, žmogaus polinkiai kuriai nors veiklos rūšiai. Gabumai yra asmenybės psichofiziologinės savybės, nuo kurių priklauso žinių įgijimas, įgūdžiai, gebėjimas sėkmingai įvykdyti paskirtą darbą.

Gabumai skirstomi į *bendruosius* ir *specialiuosius*.

Bendrieji gabumai atspindi žmogaus mąstymo tipą, kuris gali būti meninis, loginis, mišrus. Meniniam mąstymui būdingas ne tik vaizdingumas, aiškumas, turtinga fantazija, tačiau ir impulsyvumas, nenuoseklumas. Loginio mąstymo žmogus pasižymi kritišku požiūriu, minties aiškumu, nuoseklumu, gilumu. Mišrus mąstymo būdas jungia savyje meninio ir loginio mąstymo būdo elementus, kurie ne taip aiškiai išreikšti. Jis pasižyminti asmenybė turi platesnes pažiūras, išskiria savarankiškumu, sugeba greitai priimti sprendimus.

Specialieji gabumai tam tikra forma susieti su konkrečia veiklos rūšimi, konkretaus darbo vykdymo. Specialieji gabumai yra dviejų tipų: *intersocialiniai* ir *konstruktyviniai*.

Intersocialiniai yra orientuoti į žmogaus tarpusavio sąveikos organizavimą ir jų vykdymą. Šie gabumai būtini įvairių lygių vadovams ir bendradarbiams, dirbantiems rinkodaros, reklamos srityse, vedantiems derybas, turintiems plačius kontaktus su žmonėmis.

Konstruktyviniai gabumai realizuojami veiklos sferose, kur kontaktai su žmonėmis yra riboti: kuriant naują techniką, naujus gydymo metodus, kompiuterines programas, literatūros ir meno kūrinius. Tokiu būdu, konstruktyviniai gabumai daugeliu atvejų pageidaujami mokslinės kūrybos etapuose (Albrechtas, 2005).

Charakteris, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Kaip teigia J. Albrechtas (2005), charakteris – tai pastovi, individuali, tačiau besikeičianti asmenybės dvasinio gyvenimo sanglauda, sudaranti žmogaus elgesio pagrindą ir pasireiškianti jo manierose. Jis išskyrė tris pagrindinius asmenybės charakterį lemiančius faktorius:

- asmenybės emocionalumas;
- aktyvumas;
- „pirmumas“ ir „antrumas“.

Asmenybės emocionalumas gal būti aukštas ir žemas. Tai žmogaus jutiminė reakcija į įvairius išorės ir vidaus dirgiklius. Išorinis emocionalumas išreiškiamas emocijomis, kurios gali būti teigiamos, ir neigiamos. Nuolatinės ir ilgai trunkančios žmogaus emocijos, kurios gali būti nukreiptos į jį patį, kitus žmones, daiktus, aplinkos reiškinius, vadinamos jausmais. Jausmus galima kryptingai formuoti, žmonių elgesį nukreipiant organizacijai pageidaujama linkme.

Aktyvumas pasireiškia žmonių dinamiška veikla ir gali būti aukštas ir žemas. Organizacijai narių aukštas aktyvumas naudingas, nes skatina jos veiklos rezultatyvumą. Tačiau tai reikalaujantis nuolatinės kontrolės, nes peržengus tam tikrą ribą aktyvumas tampa griauinančiu.

„Pirmumas“ ir „antrumas“ – tai žmogaus veiklos savybės: jėga, paslankumas, susivaldymas ir kt. Jėga yra asmens sugebėjimas palaikyti normalų darbingumą, esant dideliems emocinio ir nervinio krūvio svyravimams. Paslankumas pasireiškia gebėjimu lengvai ir greitai pereiti iš vienos veiklos rūšies į kitą bei greitai prisitaikyti prie pasikeitusios situacijos.

Asmenys, kuriems būdingos charakterio „pirmumo“ savybės, lengvai keičia veiklos rūšis.

Asmenys, kuriems būdingos charakterio „antrumo“ savybės, pasižymi kantrybe, elgesio stabilumu, ištikimybe savo principams ir įpročiams. Jie pasitiki savimi, nepasiduoda kitų poveikiui, yra darbingi, tačiau sunkiai prisitaiko prie naujovių (Albrechtas, 2005).

Savęs pažinimas ir vertinimas, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Savęs pažinimas – tai pirmas žingsnis, kurį žengia jaunuolis mokydamasis valdyti savo karjerą. Jis apima gebėjimą pažinti save tokį, koks esu: savo asmenines savybes, vertybes, interesus, gabumus, kompetencijas. Svarbu ne tik pažinti save dabar, bet ir tobulinti savęs pažinimo gebėjimus, kadangi žmogus, jo asmenybė nuolat kinta, todėl savęs pažinimas iš tikrųjų trunka visą gyvenimą. Taip pat svarbu ir teigiamo savęs vertinimo stiprinimas, kadangi jis praplečia tiek savęs pažinimo, tiek karjeros pasirinkimo galimybes.

Anot A Gumuliauskienės, D. Augienė ir kt. (2002), savęs pažinimas – tai sudėtingas procesas, atspindintis nuomonę apie save, savęs vertinimo lygius.

V. Franklio (2008) teigimu, savęs pažinimas – tai individualybės prasmė atsiskleidžianti bendruomenėje. Todėl individo vertė priklauso nuo bendruomenės.

Asmenybė save pažįsta, aktyviai dalyvaudama visuomenės gyvenime, tiesiogiai bendraudama ir bendradarbiaudama, tai yra pažindama aplinką, reaguodama į jos poveikius.

A Gumuliauskienės, D. Augienė ir kt. (2002) teigimu, „aš vaizdas“ – tai sprendimų ir vaizdinių apie save sistema. Tai savęs paties įsivaizdavimas.

Norėdami geriau pažinti save kaip asmenybę, turėtume „Aš vaizde“ skirti du aspektus (Psichologija studentui, 1996):

1. *žinias apie save* – tai ne tik žinojimas, kas mums būdinga, bet ir kiek ryškūs vieni ar kiti bruožai.
2. *savosios vertės jausmą* (savęs vertinimas) – tai požiūris į save patį.

Suvokdami aplinkinį pasaulį, suprantame ir patys save, kuriame apie save stereotipinį pasaulį, mitus, siekdami savo elgesio, emocijų ir kitų veiksmų paaiškinimo, džiaugiamės pasiektais laimėjimais ir jausmingais potyriais (Psichologija studentui, 1996):

- savybės, kurių nepastebime, mums yra nereikšmingos – aplinkinių vertinimas.
- suvokiame, kad turime vienų ar kitų savybių, tačiau nesuprantame vidinių bei išorinių jų priežasčių.
- savybės neįsisąmoninimas, nes asmenybei yra nepriimtinos, tai yra prieštaraujantis jau susiformavusiam „aš vaizdui“.

Anot A Gumuliauskienės, D. Augienė ir kt. (2002), savęs vertinimo procese kiekvienai asmenybei, sąveikaujančiai su visuomene, svarbu „aš vaizdo“ kitimas, tai yra svarbu prisitaikyti prie naujovių ar aplinkybių, keliančių mums naujus reikalavimus.

Individas, siekiantis geresnio savęs pažinimo, savęs suvokimo, gali aptikti (Psichologija studentui, 1996):

- *realųjį* „Aš“ – įsisąmonintą vaizdinį apie save šiuo momentu;
- *idealųjį* „Aš“ – koks norėčiau tapti, kokį man būtų malonu save matyti;
- *ateities* „Aš“ – kokia asmenybe galiu būti;
- *idealizuotąjį* „Aš“ – koks norėčiau tapti orientuodamasis į moralės normas (kitas idealusis „Aš“ variantas);
- *parodomąjį (reprezentacinį)* „Aš“ – po kauke paslėpti neigiami, skaudūs ar intymūs savojo „Aš“ bruožai bei polinkiai (Psichologija studentui, 1996).

Kaip teigia A Gumuliauskienė, D. Augienė ir kt. (2002), žmogus save pateikdamas idealo, ateities, parodomose „Aš vaizdo“ lygmeniu išstumia adekvatų savęs vertinimą.

Anot A. Dilienės (1995), adekvatus savęs vertinimas – tai sugebėjimas pažvelgti į save tarsi iš šalies, kaip į žmogų su visais savo trūkumais ir gerosiomis savybėmis. Adekvatus savęs vertinimas tik padeda asmenybei augti ir tobulėti.

Anot A. Gumuliauskienės, D. Augienės ir kt. (2002), savęs vertinimas kaip asmenybės yra sudėtingas procesas, kuris atspindi nuomonę apie save, savęs vertinimo lygius. Psichologijos mokslai skiria tris savęs vertinimo lygius:

- *perdėtas savęs vertinimas* – pasireiškia asmenybės įsitikinimu savo išskirtinumu, tobulumu, nekritišku požiūriu į save, kitų nuvertinimu, kuomet egzistuoja savi norai, savos idėjos, planai;
- *adekvačiai žmogus save vertina* – pasireiškia, kai leidžia asmenybei pastebėti savyje gerąsias, ir blogąsias puses. Tokia asmenybė pasitiki savimi, gerbia save, geba įvertinti privalumus bei trūkumus, geba keisti sumanymus ir nuomonę, neturi bendravimo problemų;
- *per menkas savęs vertinimas*, – pasireiškia, kai pažeidžiamas, jautrus bet kokiam – teik teigiamam, tiek neigiamam – savo asmenybės vertinimui žmogus. Sunkiai išgyvena savo nesėkmes. Dažnai užsidaro savyje. Bendraudamas su kitais, labai drovus, sukaustytas, jaučiasi nejaukiai (Gumuliauskiėnė, Augienė ir kt, 2002).

Apibendrinant, galime teigti, jog asmenybės pažinimas, asmenybės tobulėjimas, bei savęs, kaip asmenybės vertinimas labai priklauso renkantis profesiją. Savęs pažinimas ir savivertė – tai sudėtingas procesas, atspindintis nuomonę apie save, savęs vertinimo lygius. O kad save pažintum turi žinoti savo charakterį, savo sugebėjimus, savo elgesio kryptingumą. Kiekvienas žmogus, turi laikyti save asmenybe, turi pažinti savo gerąsias ir blogąsias asmenybines savybes, kad blogąsias naikintu, o gerąsias tik papildymu. Jei kiekvienas žmogus, save pažins, ir save tik tobulins, tai jis kuo tikriausiai kils karjeros laiptais, ir sieks savo tikslo.

2. KARJEROS RINKIMOSI VEIKSNIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ LYTIES ASPEKTU: EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo tikslas – nustatyti, kokie karjeros rinkimosi veiksniai yra būdingi 3 - 4 klasės gimnazistams ir palyginti juos lyties aspektu.

Tyrimo instrumentas – klausimynas, kurį sudaro uždaro ir atviro tipo klausimai. Toks tyrimo instrumentas pasirinktas siekiant ekonomiškumo ir anonimiškumo. Tyrimo anketa sudaryta iš 21 klausimo (5 klausimai skirti demografiniam blokui, 1 klausimams interesams, 1 klausimas profesijos svajonei, 2 klausimai domėjimuisi tėvų profesijomis, 1 klausimas profesijos kryptingumui, 1 klausimas profesijos tinkamumui, 5 klausimai karjeros ateities planams, 1 klausimas svarbumą renkantis profesiją nuomonei išsiaiškinti, 2 klausimai motyvams, 1 klausimas vertybėms, 1 klausimas galimybėms: išsiaiškinti). Nustatyti Dž. Hollando interesų tipus buvo naudota metodika pateikta D. Armalienės, R. Krikščiūnaitės knygoje „Siek, planuok, veik“ (2008). Mokinių profesijos kryptingumui, tai yra tinkamoms profesijoms, nustatyti padėjo testas „Kuo būti?“, (<http://www.kurstoti.lt/index.php?id=13>). Juo buvo remtasi skirstant gautus atsakymus pagal profilius tokius, kaip M profilio žmonės, kurie turi meninių sugebėjimų; S profilio žmonės, kurie turi gabumų ir polinkį tiksliesiems bei gamtos mokslams; A profilio žmonės, kurie turi analizavimo, apibendrinimo sugebėjimų; K profilio žmonės, kurie turi kalbinių sugebėjimų; O profilio žmonės, kurie dirba su daiktais arba objektais; Ž profilio žmonės, kurie dirba, bendrauja su žmonėmis; T profilio žmonės, kurie dirba su technika; G profilio žmonės, kurie dirba su gamta. Šie visi tipai sudarė bendrą lentelę, kuri buvo suskirstyta į 16 tipų profesijų. Kiti klausimai buvo parengti teorijos studijų pagrindu. Tai buvo klausimai, įgalinantys nustatyti tiriamųjų demografinę charakteristiką, karjeros rinkimosi veiksnius, išsiaiškinti mokinių domėjimąsi tėvų profesijomis, jų profesijos svajones, norimo darbo karjeros ateityje, bei norimos profesijos pasirinkimo, būrelių lankymą ir kt.

Tyrimo duomenų analizei buvo naudota „SPSS 11,0 for Windows“ programa bei „MS Exel“ programa. Chi - kvadrato testas taikytas nustatyti statistiškai reikšmingus patikimus atsakymus, rasti statistiškai reikšmingus ($p < 0,05$) ir statistiškai nereikšmingus rezultatus ($p > 0,05$), ($p < 0,01$) lygmenyje. T - testas, taikytas vidurkių palyginimui.

2.2. Tiriamųjų demografinė charakteristika

Statistinis imties dydžio nustatymas buvo atliekamas naudojant Paniotto formulę:

$n = 1 / (\Delta^2 + 1/N)$, kur:

n – reikiamas respondentų skaičius;

Δ – paklaida (nuo 1 proc. iki 5 proc.);

N – visumos narių skaičius.

2009 metais, mokyklų direktorių duomenimis (Radviliškio Vaižganto gimnazijos ir Lizdeikos gimnazijos direktorių, pokalbio metu, buvo išsiaiškinta gimnazistų mokymosi skaičius) mokykloje mokėsi 480 3 – 4 klasių gimnazistų. Nesiekiant apklausti visų mokinių, pagal Paniotto formulę buvo apskaičiuota, kiek reikia apklausti mokinių, norint gauti statistiškai patikimus duomenis, kai $N = 480$:

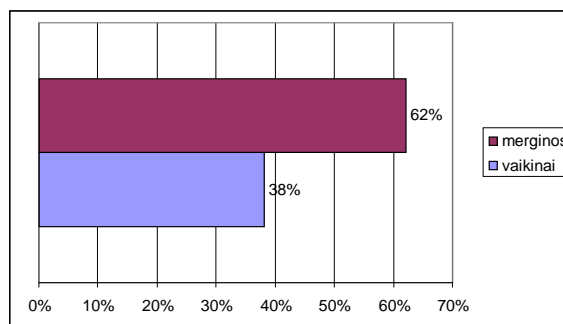
$n = 1 / (0,05^2 + 1/480) = 222,222 \approx 222$ gimnazistai.

Taigi, apskaičiavus pagal formulę matyti, kad pakanka apklausti 222 gimnazistus, norint gauti pakankamai statistiškai patikimus duomenis.

Tyrimo metu į anketos klausimus atsakė 201 mokinių.

Anketų grįžtamumas iš 222 anketų – 201, negrįžo 21 anketa. Grįžimo procentas yra aukštas, t.y. 90,5 procentai.

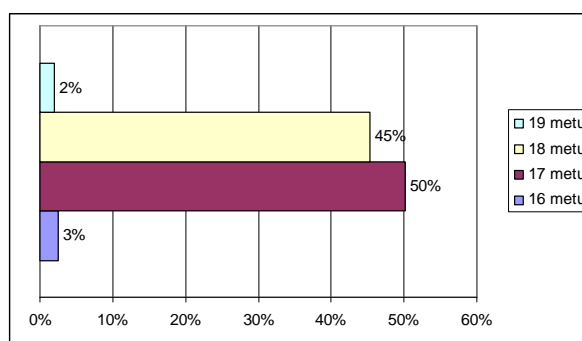
Tyrimo dalyvavo 201 respondentas – 77 vaikinai ir 124 merginos. Tyrimui atlikti, buvo gauti mokyklos direktorių leidimai (žr. 2 ir 3 priedas).

6 pav. **Gimnazistų pasiskirstymas pagal lytį (N=201)**

Apklausoje imtį sudaro 62% merginų ir 38% vaikinių (žr. 6 pav.).

Tyrimo imties analizė pagal amžių pateikiama 7 paveiksle.

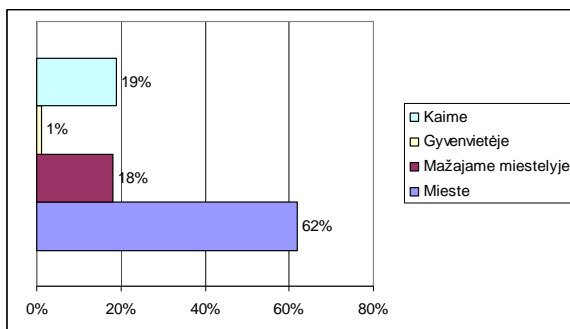

7 pav. **Gimnazistų pasiskirstymas pagal amžių (N=201)**

Daugiausiai respondentų yra 17 metų (50%). Šiek tiek mažiau - 45% respondentai - yra 18 metų. Mažiausiai (3%) respondentų yra 16 metų ir tik (2%) respondentų yra 19 metų.

Galime daryti prielaidą, jog 3 – 4 klasių gimnazistai yra dažniausiai turintys 17 – 18 metų. (žr. 7 pav.).

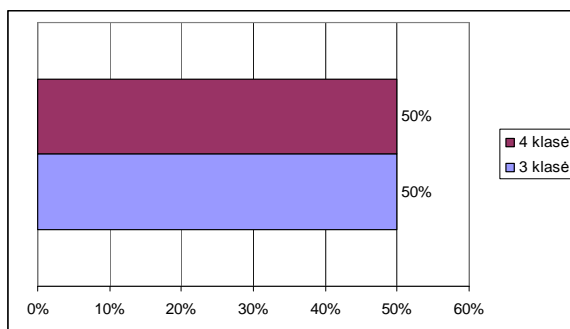
Respondentų atsakymai pagal gyvenamąją vietą pasiskirstė taip (žr. 8 pav.).

8 pav. **Gimnazistų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (N=201)**

Daugiausiai (62%) respondentų nurodė, jog gyvena mieste. Šiek tiek mažiau (19%) respondentų gyvena kaime, (18%) respondentų gyvena mažame miestelyje. Mažiausiai (1%) respondentas gyvena gyvenvietėje. Galime daryti prielaidą, jog du trečdaliai 3 - 4 klasių gimnazistų gyvena ir mokosi tame pačiame mieste, o (38%) gimnazistų važinėja į mokyklą.

Respondentų pasiskirstymas pagal klasę pateiktas 9 paveiksle

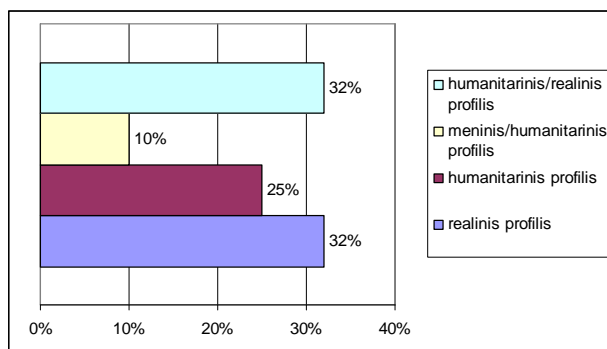

9 pav. **Gimnazistų pasiskirstymas pagal klasę (N=201)**

Pusė respondentų (50%) mokosi 3 klasėje ir kita pusė respondentų (50%) mokosi 4 klasėje. Respondentai pasiskirstė vienodai.

2005 metais Švietimo ir mokslo ministerijos vykdomas tyrimas, kurį atliko UAB „Factus Dominus“ (2005), išryškino mokymosi krūvio sąsają su mokinių pasirinktu profiliu. Mokymosi profiliui pasirinkti, geriausios sąlygos yra sukuriamos gimnazijose ir jaunimo mokyklose. Pagrindiniai profilio pasirinkimo motyvai yra: profilio atitikimas ateities planams, jo atitikimas mokinio gebėjimams, pomėgiams, polinkiams, galimybių įstoti į universitetą užtikrinimas. Didžiausias bendrojo lavinimo dalykų krūvis mokiniams tenka, pasirinkusiems realinį ir humanitarinį profilį. Pagrindinės priežastys, kodėl 3 - 4 klasėse išauga mokymosi motyvacija yra šios: mokiniai mokosi patinkančių dalykų, kuriuos sieja su ateities karjera, tarp besimokančiųjų pasirinktus dalykus mažai nemotyvuotų mokinių. Absoliuti dauguma 3 ir 4

klasių mokinių mano, kad jų profilio pasirinkimas buvo sėkmingas, nes profilis atitinka jų gebėjimus, interesus bei ateities lūkesčius (www.smm.lt/naujienos/pranesimai.htm?id=1086). Atsižvelgiant į šį tyrimą, mokymosi profilis irgi buvo įtrauktas į mūsų tyrimo anketos demografinių klausimų bloką (žr. 10 pav.).

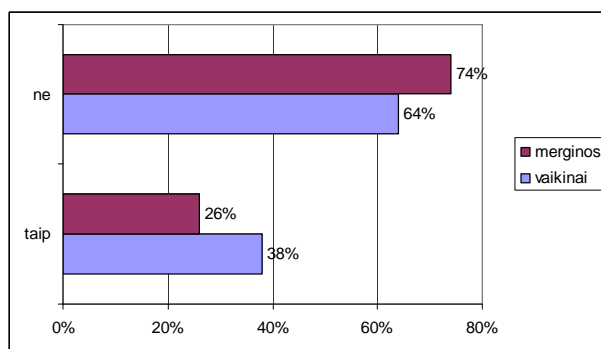

10 pav. Gimnazistų pasiskirstymas pagal mokymosi profilį (N=201)

Analizuojant vaikinių ir merginų pasiskirstymą pagal mokymosi profilį, akivaizdu, kad daugiausiai (32%) respondentų pasirinko realinį profilį, lygiai tiek pat (32%) humanitarinį/realinį profilį. Šiek tiek mažiau (25%) respondentų rinkosi tik humanitarinį profilį. Ir mažiausią (10%) respondentų yra pasirinkę meninį/humanitarinį profilį. Galime daryti prielaidą, kad realinis ir humanitarinis/realinis profilis yra populiariausias gimnazistų tarpe (žr. 10 pav.).

2.3. 3 – 4 klasių gimnazistų anketinės apklausos duomenų analizė

Interesai, kaip karjeros rinkimosi veiksnys, lemiantis būsimos profesijos pasirinkimą. Meninis ugdymas Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, suprantamas vienodai: tai visuomenės, ypač jaunosios kartos, ugdymas keturių pagrindinių menų – muzikos, teatro, šokio ir dailės – pagalba. Meninio ugdymo formų įvairovė Lietuvoje yra gausi. Švietimo ir mokslo ministerijos interneto svetainėje skelbiama, kad šalies bendrojo lavinimo mokyklose 2003–2004 mokslo metais iš viso veikė 33 790 užklausinės veiklos būrelių, kuriuos lankė 385 287 moksleiviai. Tai sudaro 69% viso jų skaičiaus. Iš jų – 16% moksleivių lankė muzikos, 12% – šokio ir 10,5% – dailės būrelius. Taigi iš viso – 38,5% bendro lankančiųjų būrelių skaičiaus (Vilkončius, 2005). Aišku, be meninio profilio, kuris Lietuvoje yra labai populiarus, mokyklose ar už jos ribų veikia ir kitokios neformaliojo švietimo formos, kurių vienas pagrindinių tikslų yra plėtoti vaiko ir jaunuolio gebėjimus, įgyjamas kompetencijas, realizuoti savo potencines galimybes ir pan. Be to, ši veikla gali teigiamai įtakoti ir profesijos rinkimąsi bei karjerą apskritai. Todėl tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, kokia yra reali neformalios veiklos lankymo, dalyvavimo joje situacija. (žr. 11 pav.).

11 pav. Gimnazistų pasiskirstymas pagal būrelio lankymą (N=201)

Mūsų tyrimo duomenimis (36%) vaikinių ir (28%) merginų, teigia, jog, lanko būrelius, o (64%) vaikinių ir (74%) merginų, teigia, jog, nelanko būrelių: neturi tam laiko; didelis mokymosi krūvis; norėtų lankyti, bet neišeina, nes reikia važinėti iš miesto į kaimą ir atgal; nėra didelio pasirinkimo ir pan. Galime teigti, jog tik trečdalis vaikinių ir ketvirtadalis merginų dalyvauja neformaliojo švietimo veikloje, t.y. turi potencialią galimybę išnaudoti neformaliąją veiklą kaip karjeros rinkimosi veiksnį.

Detalesnė būrelių lankomumo analizė pateikta 2 lentelėje.

2 lentelė

Informacija apie būrelio lankymą

Būreliai:	vaikiniai		merginos		iš viso	
	Proc.	n=77	Proc.	n=124	Proc.	n=201
baseinas "Delfinas"	2,6	2	0	0	1	2
teatras	2,6	2	0	0	1	2
šokiai	7,8	6	15,3	19	12,4	25
krepšinis	10,4	8	2,4	3	5,5	11
debatų klubas	2,6	2	1,6	2	2	4
automobilizmas	0	0	3,2	4	2	4
kapela	2,6	2	0,8	1	1,5	3
gitarą	3,9	3	0	0	1,5	3
fotomenas	0	0	1,6	2	1	2
lengvoji atletika	1,3	1	0	0	0,5	1
šachmatai	1,3	1	0,8	1	1	2
Lietuvos šaulių sąjunga	1,3	1	0	0	0,5	1
nelanko	63,6	49	74,2	92	70,1	141

Duomenų analizė rodo, kad merginos (15,3%) daugiausiai lanko šokių būrelį, o vaikinai (10,4%) - krepšinio būrelį. Likę respondentai pažymi, kad lanko debatų klubą mokykloje, automobilizmą, kapelą, gitaros būrelį, baseiną „Delfiną“, teatro būrelį, fotomeno būrelį, šachmatų būrelį, lengvąją atletiką, Lietuvos šaulių sąjungą. Visai nelanko būrelių (70,1%) gimnazistų (63,6 % vaikinių ir 74,2 % merginų). Dažniausiai, kaip jau minėjome, jie teigia, jog neturi tam laiko. Šis faktas liūdina, nes tokiu būdu nėra išnaudojama puiki galimybė geriau pažinti save (ne tik pakankamai formalioje mokomojoje veikloje), atrasti save naujose srityse ir pan.

Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 28,022$; kai $df = 12$, $p = 0,005$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikū ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, vadinasi, jau ir šioje srityje galima kalbėti apie tam tikrus skirtumus lyties aspektu.

Profesijos svajonė, kaip karjeros rinkimosi veiksnys, lemiantis būsimą profesiją.

Profesijos pažinimo užuomazgos glūdi dar vaikystėje – jų tęstinumas bei plėtojimas pastebimas visą gyvenimą. Vaikystėje pradeda formotis interesai vienai ar kitai veiklos sričiai. Paauglystėje interesų sritys keičiasi ir virsta polinkiais, t. y. vienos ar kitos veiklos kryptingu pasirinkimu. Vaikystės svajonės pildosi daugumai žmonių, tik pradėdami dirbti, jie prisimena savo vaikystėje profesines svajones. Gimnazistai išvardino šias profesines svajones (žr. 3 lent.).

3 lentelė

Informacija apie vaikystės svajonę, kuo būsiu užaugęs

Vaikystės profesinė svajonė	vaikinai		merginos		iš viso	
	100%	n=77	100%	n=124	100%	n=201
policininkas	27,3	21	7,3	9	14,9	30
pasienietis	0	0	1,6	2	1	2
kosmonautas	10,4	8	0	0	4	8
lenktynininkas	7,8	6	0	0	3	6
mokytojas	0	0	23,4	29	14,4	29
stiuardėsė	0	0	1,6	2	1	2
modelis	0	0	1,6	2	1	2
veterinaras	0	0	4,8	6	3	6
verslininkas	0	0	7,3	9	4,5	9
šokėjas	0	0	8,9	11	5,5	11
kirpėjas	0	0	3,2	4	2	4
dainininkas	0	0	12,1	15	7,5	15
konditerė	0	0	1,6	2	1	2
gaisrininkas	3,9	3	1,6	2	2,5	5
automechanikas	0	0	1,6	2	1	2
krepsininkas	7,8	6	0	0	3	6
pardavėjas/konsultantas	0	0	1,6	2	1	2
lakūnas	9,1	7	0	0	3,5	7
traktorininkas	1,3	1	0	0	0,5	1
gydytojas	0	0	7,3	9	4,5	9
odontologas	0	0	0,8	1	0,5	1
muzikantas	1,3	1	0	0	0,5	1
dizaineris	0	0	3,2	4	2	4
kareivis	5,2	4	0	0	2	4
programuotojas	1,3	1	0	0	0,5	1
advokatas	0	0	0,8	1	0,5	1
šaltkalvis	1,3	1	0	0	0,5	1
muitininkas	0	0	0,8	1	0,5	1
architektas	0	0	0,8	1	0,5	1
aktorius	0	0	0,8	1	0,5	1
teisininkas	1,3	1	0	0	0,5	1
seimo narys	6,5	5	0	0	2,5	5
rašytojas	0	0	2,4	3	1,5	3
buhalteris	0	0	2,4	3	1,5	3
nepamena	15,6	12	2,4	3	7,5	15

Duomenų analizė rodo, kad vaikinai savo profesijos svajones daugiausiai sieja su policininko profesija (27,3%) vaikinai, o merginos – su mokytojos (23,4%). Net (15,6%) vaikinių nepamena, kuo svajotojo būti. Tiesą sakant, nors pačių profesijų įvardinta nemažai, tačiau jų pasirinkimas yra gana tradicinis, stereotipinis. Todėl mažai tikėtina, kad šis veiksnys galėtų turėti reikšmingos įtakos karjeros rinkimuisi. Lyginant vaikinių ir merginų pasirinkimus, lyties skirtumai čia akivaizdūs.

Apie (23%) vaikinių išskyrė šias profesijas, kurios jų tarpe, kaip svajonės labiau buvo populiaros: policininkai, kosmonautai, lenktynininkai, gaisrininkai, krepšininkai, lakūnai, traktorininkai, muzikantai, kareiviai, programuotojai, šaltkalviai, teisininkai, seimo nariai. Apie (27%) merginų išskyrė šias profesijas: policininkė, pasienietė, mokytoja, stiuardėsė, modelis, veterinariė, verslininkė, kirpėja, konditerė, gaisrininkė, automechanikė, pardavėja, gydytoja, odontologė, dizainerė, advokatė, muitininkė, architektė, aktorė, rašytoja, buhalterė. Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumas statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 159,110$; kai $df = 35$, $p = 0,000$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skiriasi.

Domėjimasis tėvų (tėvo ir mamos) profesijomis, kaip karjeros rinkimosi veiksnys.

Tyrinėtojai teigia, kad analizuojant moterų ir vyrų karjeros kelio skirtumus reikia atsižvelgti mažiausiai į penkis veiksnius: pasiruošimą karjerai, galimybių socialinę struktūrą, santuokos įtaką, nėštumą, gimdymą ir vaiko priežiūrą, amžių ir pasirinktą laiką. Nepaisant karjeros moterų ir jų vyrų nuostatų į lyčių vaidmenis ir pastangų šeimoje, moterys vis dėlto prisiima didžiausią atsakomybę už vaikų priežiūrą ir gerovę (White, Cox, Cooper, 1992). Tai, savo ruožtu, tam tikra prasme gali įtakoti ir jų karjerą.

Domėjimasis tėvų profesijomis irgi įvardijamas kaip galimas karjeros rinkimosi veiksnys. Kiek respondentai žino, domisi savo tėvų profesijomis, akivaizdu iš 4 ir 5 lentelių (žr. 4, 5 lenteles).

Lentelėje matyti, jog 14,9% respondentų (16,9% vaikinių ir 13,7% merginų) tėvai dirba vairuotojais, matyti, jog ši profesija jų tėvų tarpe yra populiariausia. Ir šiek tiek daugiau - 17,9% respondentų - (16,9% vaikinių ir 18,5% merginų) teigia, jog nežino savo tėvų profesijų. Galime teigti, jog gal respondentai nesidomi savo tėvų profesijomis.

Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumas statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 57,455$; kai $df = 38$, $p = 0,022$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi.

Infomacija apie tėčio profesiją

Tėvo profesija	vaikiniai		merginos		iš viso	
	100%	n=77	100%	n=124	100%	n=201
ūkininkas	2,6	2	2,4	3	2,5	5
policininkas	5,2	4	2,4	3	3,5	7
meistras geležinkelyje	1,3	1	6,5	8	4,5	9
šaltkalvis	3,9	3	3,2	4	3,5	7
mechanikas	2,6	2	3,2	4	3	6
vairuotojas	16,9	13	13,7	17	14,9	30
elektrikas	1,3	1	3,2	4	2,5	5
montuotojas/inžinierius	1,3	1	3,2	4	2,5	5
vyr. traukinio konduktorius	0	0	1,6	2	1	2
šaulys	0	0	1,6	2	1	2
pardavėjas/konsultantas	2,6	2	0	0	1	2
santehnikas	3,9	3	3,2	4	3,5	7
PGT pamainos vadas	0	0	1,6	2	1	2
mašinistas	6,5	5	2,4	3	4	8
direktorius	6,5	5	0,8	1	3	6
muzikantas	1,3	1	1,6	2	1,5	3
apsauginis darbuotojas	2,6	2	0	0	1	2
mokslinis agronomas	2,6	2	0	0	1	2
vadybininkas	0	0	2,4	3	1,5	3
kelininkas	2,6	2	0	0	1	2
suvirintojas	2,6	2	2,4	3	2,5	5
stalius	1,3	1	2,4	3	2	4
mokytojas	2,6	2	0,8	1	1,5	3
ūkvedys	1,3	1	0	0	0,5	1
statybininkas	2,6	2	4	5	3,5	7
buhalteris	0	0	0,8	1	0,5	1
sargas	1,3	1	0	0	0,5	1
gaisrininkas	1,3	1	0	0	0,5	1
sodininkas	1,3	1	0	0	0,5	1
ūkio reikalų vadovas	0	0	1,6	2	1	2
laivo kapitonas	0	0	0,8	1	0,5	1
armijos būrio seržantas	0	0	0,8	1	0,5	1
verslininkas	0	0	7,3	9	4,5	9
draudimo agentas	0	0	2,4	3	1,5	3
veterinarijos gydytojas	0	0	1,6	2	1	2
nežinau	16,9	13	18,5	23	17,9	36
neturiu tėvo	1,3	1	1,6	2	1,5	3
bedarbis	3,9	3	0	0	1,5	3
neturi tėvas profesijos	0	0	1,6	2	1	2

Infomacija apie mamos profesiją

Mamos profesija	vaikiniai		merginos		iš viso	
	100%	n=77	100%	n=124	100%	n=201
socialinė pedagogė	2,6	2	1,6	2	2	4
ūkininkė	0	0	1,6	2	1	2
kirpėja	2,6	2	0,8	1	1,5	3
buhalterė	3,9	3	5,6	7	5	10
prekybos vadovė	2,6	2	0,8	1	1,5	3
administratorė	2,6	2	2,4	3	2,5	5
siuvėja	9,1	7	11,3	14	10,4	21
mokytoja	3,9	3	7,3	9	6	12
sveikatos organizatorė	0	0	1,6	2	1	2
žurnalistė	0	0	4	5	2,5	5
slaugytoja	11,7	9	8,9	11	10	20
vyr. traukinių priėmėja	2,6	2	0	0	1	2
floristė	1,3	1	1,6	2	1,5	3
zootechnikė	0	0	2,4	3	1,5	3
mokyklos raktininkė	2,6	2	0	0	1	2
apskaitininkė	0	0	2,4	3	1,5	3
inžinierė	2,6	2	1,6	2	2	4
pardavėja/konsultantė	5,2	4	11,3	14	9	18
valytoja	5,2	4	0,8	1	2,5	5
dizainerė	0	0	1,6	2	1	2
konditerė	3,9	3	4	5	4	8
feldčerė	0	0	1,6	2	1	2
dramos režisierė	1,3	1	0	0	0,5	1
farmacininkė	1,3	1	0	0	0,5	1
daržininkė	0	0	0,8	1	0,5	1
barmenė	0	0	0,8	1	0,5	1
bibliotekininkė	0	0	0,8	1	0,5	1
operatorė	2,6	2	1,6	2	2	4
spec. pedagogė	0	0	0,8	1	0,5	1
darželio auklėtojos padėjėja	1,3	1	0	0	0,5	1
socialinė darbuotoja	0	0	0,8	1	0,5	1
architektė	1,3	1	0	0	0,5	1
vadybininkė	1,3	1	0	0	0,5	1
masažuotoja	0	0	0,8	1	0,5	1
inspektorė	0	0	0,8	1	0,5	1
geležinkelio kelininkė	0	0	0,8	1	0,5	1
pavadootoja	1,3	1	0	0	0,5	1
staklininkė	0	0	0,8	1	0,5	1
verslininkė	0	0	4,8	6	3	6
Konduktorė - kontrolierė	0	0	1,6	2	1	2
antstolė	2,6	2	0	0	1	2
namų šeimininkė	1,3	1	3,2	4	2,5	5
nežinau	23,4	18	8,1	10	13,9	28

Ši lentelė rodo, jog daugumos vaikinių mamos dirba slaugytojomis (11,7%), o daugumos merginų siuvėjomis, pardavėjomis/konsultantėm (11,3%). Net 13,9 % respondentų (23,4 % vaikinių ir 8,1 % merginų) teigia, jog nežino mamos profesijos. Akivaizdu, kad vaikinai

dažniau nei merginos nežino savo mamos profesijos ir vaikinai dažniau nežino mamos, o merginos tėčio profesijos.

Tam tikra prasme, tai irgi gali reikšti lytiškumo raišką karjeros rinkimosi ir su ja susijusių veiksmų srityje.

Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumas statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 60,598$; kai $df = 42$, $p = 0,031$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi.

Profesijos kryptingumas, kaip karjeros rinkimosi veiksnys, padedantis išsiaiškinti asmenybės tipus pagal J. L. Holland'ą. J. L. Holland'as, (2004) išskiria, šešis asmenybės tipus ir tiek pat juos atitinkančių profesinės aplinkos tipų: *realistinis tipas* (šio tipo individai pasižymi dideliu fiziniu aktyvumu, teikia pirmenybę darbinei veiklai su mašinomis, mechanizmais); *tiriamasis tipas (tyrinėjantis)* (tai mėgstantys kruopštumą individai. Jie yra linkę analitiniam darbui, sėkmingai atlieka tikslus, mokslinius darbus. Labai nemėgstama karjera, susijusi su verslu); *socialinis tipas* (tokie individai daugiau linkę dirbti su žmonėmis, o ne su mašinomis ir įrengimais. Pirmumą teikia pedagoginėms, terapinėms, negilinėms profesijoms. Save vertina kaip socialų, nuoširdų, atsakingą, konservatyvų. Išsiauklėjusį asmenį. Jam rūpi žmonių gerovė ir priklausomų asmenų pagarba. Labiausiai nemėgstama realistinės profesijos); *konvencionalus tipas* (šio tipo individai vertina nuostatas, instrukcijas, reglamentuotą veiklą. Jie mielai dirba su duomenimis, įrašais, savo poreikius jie pajungia organizacijos tikslams. Geriausiai sąveikauja su aplinka, pasižymi konkretumu ir nuspėjamumu. Labai vertina ekonominius dalykus. Labiausiai nemėgstama meno profesijų); *iniciatyvus tipas (normatyvinis)* (tai individai linkę vadovauti kitiems, jie siekia valdžios, didesnės kompetencijos. Jiems individuali karjera yra ypač aktuali. Nemėgstama veiklos susijusios su rankų darbu, daiktais. Save laiko socialiu, nuoširdžiu, avantiūristišku, impulsyviu ir emociškai stabiliu. Mieliausiai renkasi verslo profesijas, mažiausiai mėgstamos realistinės profesijos (Jovaiša, 1999).); *meninis tipas* (tokie individai mėgstama išreikšti save, linkę į meninę kūrybą, emocišgi).

6 lentelė

Informacija apie gimnazistų interesų tipus

Interesų tipai	vaikinai		merginos		iš viso	
	100%	n=77	100%	n=124	100%	n=201
R-realinis	27,3	21	0	0	10,4	21
T-tyrinėjantis	14,3	11	4,8	6	8,5	17
M-meninis	10,4	8	20,2	25	16,4	33
S-socialinis	6,5	5	16,1	20	12,4	25
D-dalykis (vadovas)	41,6	32	56,5	70	50,7	102
N-normotyvinis	0	0	2,4	3	1,5	3

Taigi, galime išvelgti, kad gimnazistų tarpe egzistuoja dalykinis (vadovo) tipas. Daugiausiai 50,7 % respondentų (41,6 % vaikinių, 56,5 % merginų) turi šį tipą. Daugiau nei pusę imties apima meninis tipas, jį sudaro 16,4 % respondentų (10,4 % vaikinių ir 20,2 % merginų). Socialiniam tipui priskirtume 12,4% respondentų (6,5% vaikinių ir 16,1% merginų). Realinis tipas šioje imtyje būdingas tik vaikinams (27,3% vaikinių). Tyrinėjantis tipas irgi būdingesnis vaikinams (14,3% vaikinių ir 4,8% merginų). Ir mažiausią imtį sudaro normatyvinis tipas, kuris būdingas tik merginoms (2,4% merginų) Taigi, matome, kad merginoms būdingesnis dalykinis, socialinis, meninis ir normatyvinis interesų tipas, o vaikinams – realinis ir tyrinėjantis. Tai reiškia, kad ir interesų tipai yra lytiškai apspręsti. Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog jie yra statistiškai reikšmingi ($\chi^2=49,078$; kai $df=5$, $p=0,000$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės nesuderintos, atsakymai skirtingi.

Profesijos tinkamumas, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Anot, R. Laužacko, (1998), profesija – atitinkamomis žiniomis ir gebėjimais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems pasitenkinimo, materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas (Laužackas, 1998).

Profesijos pasirinkimas – vienas iš atsakingiausių gyvenimo sprendimų. Žinoma, ją keisti niekada ne vėlu, tačiau teisingas pasirinkimas iš pirmo karto – didelė sėkmė.

Profesijų kryptingumą, nagrinėjęs S. Kregždė, (1998) teigia, kad profesinis kryptingumas – tai pažintinis, emocinis ir valios atrenkantis aktyvumas būsimoms ar turimoms profesijos atžvilgiu.

Tyrimo buvo panaudotas „Kuo būti?“ testas, kuris padėjo suskirstyti respondentų atsakymų variantus pagal žmonių profilius tokius, kaip **M profilio** žmonės, kurie turi meninių sugebėjimų; **S profilio** žmonės, kurie turi gabumų ir polinkį tiksliesiems bei gamtos mokslams; **A profilio** žmonės, kurie turi analizavimo, apibendrinimo sugebėjimų; **K profilio** žmonės, kurie turi kalbinių sugebėjimų; **O profilio** žmonės, kurie dirba su daiktais, arba objektais; **Ž profilio** žmonės, kurie dirba, bendrauja su žmonėmis; **T profilio** žmonės, kurie dirba su technika; **G profilio** žmonės, kurie dirba su gamta. Šie visi tipai 7 lentelėje suskirstyti į 16 tipų profesijų.

Tyrimo duomenys rodo, kad 27,3% vaikinių ir 41,1% merginų gali studijuoti šias profesijas - psichologas, darželio auklėtojas, žurnalistas, literatūros kritikas, rašytojas, politikas, teisininkas. Tačiau ir čia ryškus lyties aspektas. Chi – kvadrato rezultatai rodo, jog skirtumas statistiškai reikšmingas ($\chi^2=3,967$; kai $df=1$, $p=0,046$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi.

Profesijų pasiskirstymas pagal lytį

Tipo Nr.	Profesijos	vaikinai		merginos		iš viso		χ^2	df	p
		100%	n=77	100%	n=124	100%	n=201			
I	darbininkas, dizaineris, kompozitorius, poetas, keramikas, audėjas, fotografas, menotyrininkas	2,6	2	3,2	4	3	6	0,065	1	0,799
II	buhalteris, finansininkas, informatikas, matematikas, fizikas, IT specialistas	11,7	9	0	0	4,5	9	15,17	1	0,000**
III	filosofas, sociologas, istorikas, publicistas, politologas	5,2	4	0	0	2	4	6,572	1	0,010*
IV	teksto redaktorius, vertėjas, kalbininkas, bibliotekininkas, archyvaras	3,9	3	1,6	2	2,5	5	1,021	1	0,312
V	dėstytojas, mokytojas, režisierius, aktorius, renginių vedėjas, interjero dizaineris	13	10	15,3	19	14,4	29	0,21	1	0,647
VI	mokytojas, gydytojas, draudimo agentas, vadybininkas, administratorius, ekonomistas	13	10	16,9	21	15,4	31	0,568	1	0,451
VII	psichologas, darželio auklėtojas, žurnalistas, literatūros kritikas, rašytojas, politikas, teisininkas	27,3	21	41,1	51	35,8	72	3,967	1	0,046*
VIII	turizmo vadybininkas, vertėjas, administratorius, sekretorius, redaktorius, pradinių klasių mokytojas	22,1	17	22,6	28	22,4	45	0,007	1	0,934
IX	architektas, spaudos technologas, reklamos specialistas, kino operatorius, fotografas, baldų gamintojas	1,3	1	3,2	4	2,5	5	0,727	1	0,394
X	inžinierius, fizikas, biochemikas, farmacininkas	2,6	2	1,6	2	2	4	0,236	1	0,627
XI	mechanikas, elektrikas, inžinierius-konstruktorius, masinų gamintojas, projektuotojas	5,2	4	8,9	11	7,5	15	0,93	1	0,335
XII	vertėjas, tinklo administratorius, viešųjų ryšių specialistas	14,3	11	2,4	3	7	14	10,32	1	0,001**
XIII	aplinkos inžinierius, gamtos fotografas, tautodailininkas, medžio drožėjas, menotyrininkas	2,6	2	6,5	8	5	10	1,493	1	0,222
XIV	ekologas, biologas	11,7	9	3,2	4	6,5	13	5,623	1	0,018*
XV	eigulys, veterinaras, gamtos saugininkas	2,6	2	7,3	9	5,5	11	1,995	1	0,158
XVI	hidrometeorologas, botanikas, gamtininkas	0	0	5,6	7	3,5	7	4,504	1	0,034*

*p<0,05 **p<0,01

T.y. šios profesijos labiau orientuotos į merginas nei į vaikus. Lyties skirtumai vaikinių naudai yra ryškesni ir II, III, IV, o ypač XII, XIV tipo profesijose, merginų naudai šie skirtumai ryškesni tik XVI tipo profesijoje.

Tačiau kai kuriose profesijų tipuose ryškesnių lyties skirtumų nėra. 22,1% vaikams ir 22,4% merginoms (iš viso 22,4% respondentams) labiausiai tiktų studijuoti šias profesijas - turizmo vadybininkas, vertėjas, administratorius, sekretorius, redaktorius, pradinių klasių mokytojas. Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog jie yra statistiškai nereikšmingi ($\chi^2 = 0,007$; kai $df = 1$, $p = 0,934$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje dera, atsakymai panašūs.

Ta pati tendencija pastebima ir kai kurių kitų profesijos tipų atžvilgiu. 13% vaikinių ir 15,4% merginų (iš viso 15,4 % respondentų) tiktų būti mokytojais, gydytojais, draudimo agentais, vadybininkais, administratoriais, ekonomistais. Chi – kvadrato testas rodo, jog čia skirtumas statistiškai nereikšmingas ($\chi^2 = 0,568$; kai $df = 1$, $p = 0,451$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje dera, atsakymai panašūs.

Tai pat 13% vaikinių ir 15,3% merginų (iš viso 14,4 % respondentų) tiktų dėstytojo, mokytojo, režisieriaus, aktorius, renginių vedėjo, interjero dizainerio profesijos. Chi – kvadrato testas rodo, jog skirtumas statistiškai nereikšmingas ($\chi^2 = 0,210$; kai $df = 1$, $p = 0,647$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje dera, atsakymai panašūs. Taip pat lytiškumo raiškos nėra kalbant apie eigulio, veterinaro, gamtosaugininko profesijas (2,6% vaikinių ir 7,3% merginų) statistiškai nereikšmingas skirtumas ($\chi^2 = 1,995$; kai $df = 1$, $p = 0,158$). Nėra statistiškai nereikšmingo skirtumo ($\chi^2 = 1,493$; kai $df = 1$, $p = 0,222$) ir aplinkos inžinierius, gamtos fotografo, tautodailininko, medžio drožėjo, menotyrininko atžvilgiu (2,6% vaikinių ir 6,5% merginų).

Nepastebėti statistikai reikšmingi skirtumai ir tokiose profesijų grupėse kaip: darbininkas, dizaineris, kompozitorius, poetas, keramikas, audėjas, fotografas, menotyrininkas (2,6% vaikinių ir 3,2% merginų; $\chi^2 = 0,065$; kai $df = 1$, $p = 0,799$); teksto redaktorius, vertėjas, kalbininkas, bibliotekininkas, archyvaras (3,9% vaikinių ir 1,6% merginų; $\chi^2 = 1,021$; kai $df = 1$, $p = 0,312$); architektas, spaudos technologas, reklamos specialistas, kino operatorius, fotografas, baldų gamintojas (1,3% vaikinių ir 3,2% merginų; $\chi^2 = 0,727$; kai $df = 1$, $p = 0,394$); inžinierius, fizikas, biochemikas, farmacininkas (2,6% vaikinių ir 1,6% merginų; $\chi^2 = 0,236$; kai $df = 1$, $p = 0,627$).

Įdomu, kad nėra statistiškai reikšmingo skirtumo lyties aspektu ir kalbant apie tradiciškai „vyriškomis“ vadinamas profesijas. Kaip rodo tyrimas, 7,5% respondentų (5,2% vaikinių ir 8,9% merginų) tiktų mechaniko, elektriko, inžinieriaus-konstruktoriaus, mašinų gamintojo, projektuotojo profesijos. Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog jie statistiškai nereikšmingi ($\chi^2 = 0,930$; kai $df = 1$, $p = 0,335$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje dera, atsakymai panašūs.

Tuo tarpu vertėjo, tinklo administratoriaus, viešųjų ryšių specialisto profesijos yra lyties požiūriu labiau diferencijuotos 14,3% vaikinių ir tik 2,4% merginų. Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumas statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 10,322$; kai $df = 1$, $p = 0,001$) tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi.

Kaip labiau orientuotos į vaikus pasirodė esančios tokios profesijos kaip ekologas, biologas (11,7% vaikinių ir 3,2% merginų). Chi – kvadrato testas rodo, jog skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 5,623$; kai $df = 1$, $p = 0,018$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi. Taip pat buhalteris, finansininkas, informatikas, matematikas, fizikas, IT specialistas yra labiau tinkamos 11,7% vaikiniams. Rezultatai rodo, jog skirtumas statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 15,173$; kai $df = 1$, $p = 0,000$), Taip pat filosofas, sociologas, istorikas, publicistas, politologas (5,2% vaikinių). Nors pasirinkimų skaičius nėra didelis, tačiau Chi – kvadrato testas rodo, jog statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 6,572$; kai $df = 1$, $p = 0,010$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi

Į merginas labiau orientuotos pasirodė esančios hidrometeorologo, botaniko, gamtininko profesijos (5,6% merginų). Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumas statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 4,504$; kai $df = 1$, $p = 0,034$), tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi.

Apibendrinant duomenų analizę pagal profesijų tipus galime teigti, jog vaikinių ir merginų nuomonės pagal 6 pozicijas yra skirtingos, o pagal 10 – panašios. Todėl galime, teigti, jog iš esmės nėra labai didelių skirtumų lyties aspektu. Tai iliustruoja ir praktika, t.y. šiais laikais moterys dirba daug ir vyriškų, ir moteriškų darbų, ir atvirkščiai.

Asmenybė ir karjera (pagal gimnazistų norus dirbti norimą darbą, karjeros ateityje planus pabaigus mokyklą; specialybės planavimą dar nepabaigus mokyklos; ketinimą siekti išsilavinimo; ketinimą baigti atitinkamo lygio studijas), **kaip karjeros rinkimosi veiksnys.**

8 lentelė

Gimnazistų norimo darbo pasiskirstymas, karjeros ateityje (N=201)

Darbai, kuriuos norėtų dirbti	vaikiniai		merginos		iš viso	
	100%	n=77	100%	n=124	100%	n=201
kineziterapeuto	2,6	2	1,6	2	2	4
policininko	6,5	5	4,8	6	5,5	11
režisieriaus	2,6	2	3,2	4	3	6
naudingo visuomenei	2,6	2	3,2	4	3	6
sociologijos, edukologijos	0	0	1,6	2	1	2
farmacijos	0	0	1,6	2	1	2
teisės	0	0	2,4	3	1,5	3
psichologo	0	0	4,8	6	3	6
mašinisto, vairuotojo	1,3	1	1,6	2	1,5	3
interjero, juvelyrinių dirbinių, drabužių dizainerės	0	0	8,9	11	5,5	11
radijo laidų vedėjo	3,9	3	0	0	1,5	3
pagalbos vaikams	0	0	1,6	2	1	2
socialinės veiklos	0	0	2,4	3	1,5	3
sekretoriaus	0	0	3,2	4	2	4
gaisrininko	0	0	1,6	2	1	2
veterinaro	0	0	2,4	3	1,5	3
automechaniko	1,3	1	1,6	2	1,5	3
kelionių gido	2,6	2	0	0	1	2
pedagoginio	0	0	2,4	3	1,5	3
inžinieriaus	10,4	8	0	0	4	8
direktoriaus	0	0	1,6	2	1	2
girininko	1,3	1	0	0	0,5	1
bankininko, finansininko	1,3	1	9,7	12	6,5	13
odontologo	0	0	1,6	2	1	2
visažisto	0	0	1,6	2	1	2
kirpėjo	0	0	0,8	1	0,5	1
architekto	0	0	0,8	1	0,5	1
programuotojo	2,6	2	0	0	1	2
verslininko	5,2	4	0	0	2	4
gydytojo	1,3	1	0	0	0,5	1
advokato	0	0	3,2	4	2	4
vertėjo	0	0	0,8	1	0,5	1
kareivio	3,9	3	0	0	1,5	3
vadybininko	1,3	1	0	0	0,5	1
piloto	0	0	0,8	1	0,5	1
maisto gaminimo	3,9	3	0	0	1,5	3
nežinau	45,5	35	29,8	37	35,8	72

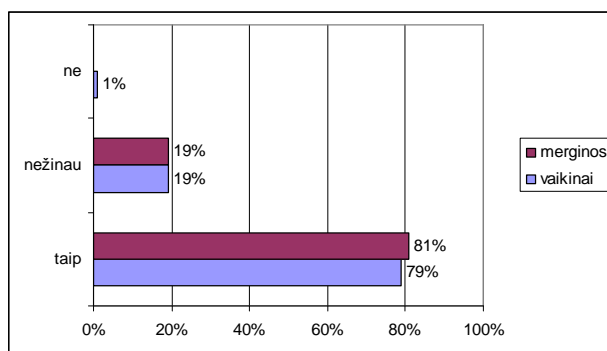
Lentelėje analizuojami duomenys apie respondentų norimus dirbti darbus, karjeros planus ateityje. Nors pateikiamas gana platus sąrašas įvairių profesijų (darbų), liūdina tai, kad net 35,8% respondentų (45,5% vaikinų ir 29,8% merginų) nežino, kokį darbą norėtų dirbti. Tai

reiškia, kad jie dar nėra profesine prasme apsisprendę, matyt, mokykloje trūksta profesinio kryptingumo ugdymo. Kaip populiariausias galbūt būtų galima išskirti 2 profesijas: 6,5% respondentų (1,3% vaikinių ir 9,7% merginų) nurodė bankininko ir finansininko, o 5,5% respondentų (6,5% vaikinių ir 4,8% merginų) policininko profesijas.

Analizuojant atskirų profesijų priskyrimą atitinkamai lyčiai, galima būtų teigti, kad 14% vaikinių išskyrė šiuos darbus: radijo laidų vedėjas, kelionių gidas, inžinierius, girininkas, programuotojas, verslininkas, gydytojas, kareivis, vadybininkas, maisto gamintojas. Apie 15% merginų išskyrė šiuos darbus: interjero, juvelyrinių dirbinių, drabužių dizainerė, sociologė, edukologė, farmacininkė, teisininkė, psichologė, pagalbos teikimas vaikams, socialinė veikla, sekretorė, gaisrininkė, veterinarė, pedagogė, direktorė, odontologė, vizažistė, kirpėja, architektė, advokatė, vertėja, pilotė.

Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 88,292$; kai $df = 37$, $p = 0,000$) rezultatas, tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi.

Gimnazistų planai baigus mokyklą pateikti 12 paveiksle.

12 pav. Gimnazistų planai pabaigus mokyklą (N=201)

Iš paveikslo galime matyti, kad 79% vaikinių, 81% merginų, teigia, jog, baigę gimnaziją, ketina studijuoti. 19% vaikinių ir 19% merginų teigia, jog nežino, ar studijuos, ir tik 1% vaikinių, teigia, jog nestudijuos. Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumai yra statistiškai nereikšmingi ($\chi^2 = 1,662$; kai $df = 2$, $p = 0,436$) rezultatas, tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje dera, atsakymai panašūs.

Ketinosios studijuoti profesijos pateiktos 9 lentelėje (žr. 9 lentelę).

Išskyrėme populiariausias specialybes vaikinių ir merginų tarpe. Tarp merginų populiariausios yra ekonomika (12,1%), o tarp vaikinių - statybos inžinerija (14,3 %). Tačiau ir

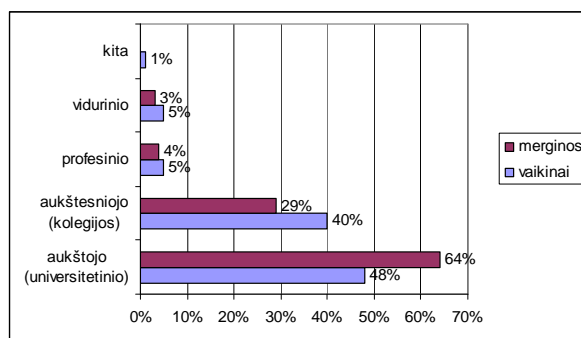
čia gana didelė dalis respondentų nežino, kokią specialybę studijuotų. Net 42,9% vaikinių ir 10,5% merginų (iš viso 22,9% respondentų) negalėjo nurodyti, kokią specialybę studijuos.

9 lentelė

Gimnazistų specialybės planavimas

Specialybė, kurią planuoja studijuoti	vaikiniai		merginos		iš viso	
	100%	n=77	100%	n=124	100%	n=201
kineziterapeuto	2,6	2	1,6	2	2	4
policininko	6,5	5	4	5	5	10
statybos inžinieriaus	14,3	11	0,8	1	6	12
geležinkelio specialistės	0	0	1,6	2	1	2
režisierės	2,6	2	3,2	4	3	6
sporto	2,6	2	0	0	1	2
pasieniečio	2,6	2	0	0	1	2
sociologija, edukologija, pedagogika	1,3	1	4	5	3	6
ekonomika	1,3	1	12,1	15	8	16
farmacija	0	0	6,5	8	4	8
teisė	0	0	7,3	9	4,5	9
psichologija	0	0	5,6	7	3,5	7
dizainą, juvelyrką, interjerą	0	0	7,3	9	4,5	9
verslas	1,3	1	1,6	2	1,5	3
socialinę veiklą: socialinę pedagogiką, socialinį darbą	0	0	4	5	2,5	5
buhalterija	0	0	4	5	2,5	5
gaisrininko	0	0	1,6	2	1	2
veterinarija	0	0	2,4	3	1,5	3
automechanika	1,3	1	1,6	2	1,5	3
mechanikos inžinerija	3,9	3	0	0	1,5	3
kulinarija	0	0	1,6	2	1	2
apželdinimo teritorijų inžinerija	0	0	1,6	2	1	2
vadyba	2,6	2	3,2	4	3	6
girininkystė	1,3	1	0	0	0,5	1
bankininkyste, finansai	0	0	6,5	8	4	8
administracija	0	0	0,8	1	0,5	1
odontologija	0	0	1,6	2	1	2
medicina	1,3	1	0,8	1	1	2
kirpėja	0	0	1,6	2	1	2
architektūra	0	0	0,8	1	0,5	1
informacines technologijas	2,6	2	0	0	1	2
geležinkelio mašinisto	1,3	1	0	0	0,5	1
vertėjo	0	0	0,8	1	0,5	1
kareivio	3,9	3	0	0	1,5	3
geležinkelio eksploatacija	3,9	3	0	0	1,5	3
visažisto	0	0	0,8	1	0,5	1
nežinau	42,9	33	10,5	13	22,9	46

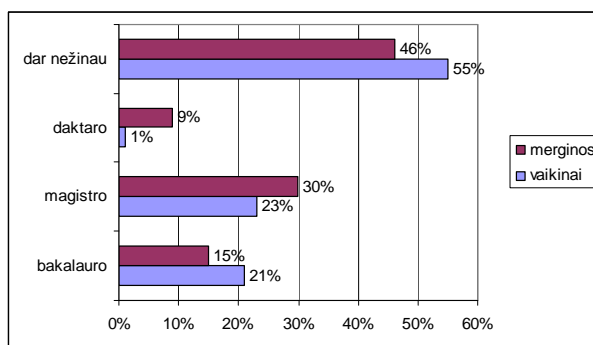
Pagal siekiamą įgyti išsilavinimą respondentų nuomonė pasiskirstė taip (žr. 13pav.).

13 pav. **Gimnazistų nuomonių pasiskirstymas pagal ketinimą siekti išsilavinimą (N=201)**

Iš paveikslo, galime matyti, jog didžiausia dalis vaikinių (48%) ir merginų (64%) žada siekti aukštojo (universitetinio) išsilavinimo, šiek tiek mažiau - 40% vaikinių ir 29% merginų - ketina siekti aukštesniojo (kolegijos) išsilavinimo. Ir labai maža dalis - 5% vaikinių ir 4% merginų - ketina siekti profesinio išsilavinimo ar - 5% vaikinių ir 3% merginų – tenkinsis tik vidurinio išsilavinimo. 1% vaikinių pažymėjo kitą variantą. Nors analizuojant duomenis vienos lyties (tik vaikinių ar tik merginų) ribose pastebimos panašios tendencijos. Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog statistiškai nereikšmingas ($\chi^2 = 6,031$; kai $df = 4$, $p = 0,197$) rezultatas, tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje dera, atsakymai panašūs. Tačiau lyginant juos tarpusavyje, matyti, kad daugiau merginų nei vaikinių planuoja siekti aukštesnio išsilavinimo.

Tai iš dalies atsispindi ir respondentų nuomonėje apie studijų pakopas. (žr. 14 pav.).

14 pav. **Gimnazistų nuomonės pasiskirstymas pagal ketinimą baigti atitinkamos pakopos studijas (N=201)**

Iš paveikslo, galime matyti, jog beveik pusę respondentų - 55% vaikinių ir 46% merginų – nežino, kokio lygio studijas, ketina baigti. Šiek tiek mažiau (23% vaikinių ir 30% merginų) ketina baigti magistro studijas, o 21% vaikinių ir 15% merginų ketina baigti bakalauro studijas. Ir mažiausia dalis - 1% vaikinių ir 9% merginų - ketina baigti daktaro studijas. Tai dar kartą patvirtina mūsų darytą prielaidą, kad merginos siekia aukštesnio lygio išsilavinimo nei vaikinai. Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai

reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog skirtumas statistiškai nereikšmingas ($\chi^2 = 6,809$; kai $df = 3$, $p = 0,078$) rezultatas, tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje dera, atsakymai panašūs. Šiuo atveju jis rodo, kad bendros tendencijos tiek vaikinių, tiek merginų tarpe yra panašios, nors patys rezultatai yra lyties aspektu skirtingi.

Motyvacija, kaip karjeros rinkimosi veiksnys, renkantis profesiją. Motyvacija - tai tam tikro elgesio, veiksmų, veiklos skatinimas, kurį sukelia įvairūs motyvai (Psichologijos žodynas, 1993; Leonavičius, 1993, 1996; Cloninger, 1996; Butkienė, Kepalaitė, 1996). Pasak, L. Jovaišos, (1999) motyvacija – tai psichofiziologinis procesas, reguliuojantis asmenybės veiklą ir santykius su aplinka motyvų kaitos pagrindu.

L. Jovaišos, (1993) teigimu, motyvas ne tik sukelia veiksmą, bet svarbiausia teikia jam kryptį ir tam tikrą intensyvumą, jėgą. Autoriaus teigimu, motyvo veiksniai (šaltiniai) yra šie: potraukiai, polinkiai, interesai, poreikiai, vertybės, požiūriai, nuostatos, idealai, įsitikinimai, žinojimas, emocijos, valia, ketinimai. Kai išgyvenamas bent vienas veiksnys, sakoma, kad asmenybė yra motyvuota.

Pašaukimas pirmiausia yra subjektyvus motyvas dirbti tą darbą, kurį nusako tam tikra profesija. Karjeros pasirinkimą lemiantys motyvaciniai veiksniai labai sudėtingi ir įvairūs: sveikata; gabumai; patirtis; poreikiai; polinkiai; vertybės; profesijos prestižas; atsitiktinai išoriniai paskatinimai.

Apžvelgiant daugelį mokymo/si motyvacijos tyrimų skirtingose šalyse, išryškėja trys motyvų faktoriai:

1. *išoriniai motyvai* (atlyginimas, atostogos ir kt.);
1. *vidiniai motyvai* (pašaukimas dirbti pedagogo darbą);
2. *altruistiniai motyvai* (troškimas padėti vaikams).

Visi šie faktoriai asmenybės motyvaciją veikia nevienodai (Moran, Kilpatrick, Abbot, Dallat ir McClune, 2001).

Motyvai, kurie, respondentų teigimu, yra svarbūs jiems renkantis profesiją (žr. 10 lentelę).

Kaip matome lentelėje, ir vaikinams (35,1% vaikinių), ir merginoms (57,3% merginų) renkantis profesiją svarbiausia, kad ji patiktų ir būtų įdomu ją studijuoti (iš viso 48,8% respondentų). 11,7% vaikinių ir tik 3,2% merginų teigia, jog profesija turėtų būti perspektyvi, įdomi, pelninga ir sudaranti galimybes bendradarbiauti su įvairiais žmonėmis.

Gimnazistams svarbiausia renkantis profesija

Motyvai, renkantis profesiją	vaikinai		merginos		iš viso	
	100%	n=77	100%	n=124	100%	n=201
perspektyvus, įdomus darbas su įvairiais žmonėmis	11,7	9	3,2	4	6,5	13
mokslas ir darbas būtų įdomūs	2,6	2	4,8	6	4	8
patiktu profesija ir būtų įdomi	35,1	27	57,3	71	48,8	98
ateities karjera	2,6	2	0	0	1	2
kintamumas, uždarbis, bendravimas, kūryba, gaminimas	5,2	4	6,5	8	6	12
tai ką sugebu geriausiai	3,9	3	0,8	1	2	4
gerai apmokamas darbas	10,4	8	2,4	3	5,5	11
profesija, kurioje galima padaryti karjera dirbant su žmonėmis	0	0	1,6	2	1	2
turėti tokį darbą, kad neatleistų dėl ekonominės krizės	2,6	2	0	0	1	2
profesijos paklausa, darbo paklausa	3,9	3	5,6	7	5	10
pagalba kitiems	2,6	2	1,6	2	2	4
po mokslų gauti darbą pagal profesiją	3,9	3	2,4	3	3	6
mokymosi vieta, mokymosi lygis	2,6	2	0	0	1	2
finansinė padėtis	0	0	1,6	2	1	2
žinoti viską apie profesiją, ko jai reikia	0	0	0,8	1	0,5	1
įdomios ir suprantamos mokymosi programos	0	0	0,8	1	0,5	1
sunkumo lygis, studijų kaina	3,9	3	0	0	1,5	3
nežinau	9,1	7	10,5	13	10	20

Kaip matome, šie motyvai svarbesni vaikinams. Profesijos kintamumą, uždarbį akcentuoja 6% respondentų (5,2% vaikinių ir 6,5% merginų). Profesijos pelningumas daug svarbesnis vaikinams (10,4% vaikinių ir 2,4% merginų), merginos truputį daugiau linkusios akcentuoti profesijos, darbo paklausą (3,9% vaikinių ir 5,6% merginų). Pažymėtina, kad net 20% respondentų (9,1% vaikinių ir 10,5% merginų) teigia, jog nežino, kas yra svarbiausia renkantis profesiją. Kiti teigia, jog mokslai ir darbas turi būti įdomūs; kad, baigus mokytis, būtų galima gauti darbą pagal profesiją; kad profesija būtų reikalinga, kad būtų paklausi darbo rinkoje; kad profesijoje būtų galima geriausiai pasireikšti; teikti pagalbą kitiems ir pan.

Vaikinai dažniau nurodė tokius motyvus kaip: renkantis profesiją yra svarbi ateities karjera; renkasi profesiją tam, kad dėl ekonominės krizės neatleistų iš darbo; renkasi dėl mokymosi vietos, ir mokymosi lygio; renkasi dėl sunkumo lygio ir studijų kainos. Merginos išskyrė tokius motyvus: renkasi profesiją, kurioje galėtų padaryti karjerą dirbant su žmonėmis; svarbi profesijos paklausa; svarbi yra finansinė padėtis; svarbu žinoti apie profesiją viską, ko reikia jai, svarbu įdomios ir suprantamos mokymosi programos, ir studijų kaina.

Chi – kvadrato testas padėjo nustatyti, ar gimnazistų atsakymų skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Rezultatai rodo, jog šis skirtumas statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 41,567$; kai $df = 18$, $p = 0,001$) rezultatas, tai reiškia, jog gimnazistų (vaikinių ir merginų) nuomonės tarpusavyje nedera, atsakymai skirtingi.

Apibendrinta profesijos rinkimosi motyvų analizė pateikta 11 lentelėje.

11 lentelė

Gimnazistams įtakos turi renkantis profesiją (N=201)

Motyvai, renkantis profesiją	Gimnazistai				t-value	df	p
	vaikinai		merginos				
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ			
Savęs pažinimas	1,571	0,523	1,467	0,562	1,304	199	0,334
Profesijų pažinimas	1,415	0,546	1,290	0,522	1,624	199	0,044*
Profesijos populiarumas	2,051	0,759	2,040	0,703	0,111	199	0,248
Profesijos prestižas	1,896	0,640	2,008	0,780	-1,056	199	0,037*
Įsidarbinimo ir karjeros galimybės	1,272	0,448	1,241	0,499	0,441	199	0,727
Atlyginimo dydis	1,428	0,548	1,451	0,589	-0,277	199	0,392
Žiniasklaidos teikiama informacija	2,181	0,643	2,225	0,622	-0,481	199	0,971
Susitikimai su įvairių profesijų atstovais	1,844	0,689	1,887	0,600	-0,465	199	0,051
Tėvai	1,948	0,741	2,282	0,657	-3,335	199	0,988
Draugai	2,259	0,657	2,543	0,488	-4,505	199	0,068
Profesijos patarėjas	1,948	0,686	2,080	0,771	-1,235	199	0,053
Mokytojų, klasės auklėtojo, psichologo, socialinio pedagogo patarimai	2,064	0,675	2,016	0,698	0,488	199	0,930

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Iš lentelės matome, kad renkantis profesiją gimnazistus vaikus labiausiai įtakoja draugai ($\bar{x} = 2,259$, $\sigma = 0,657$), žiniasklaidos teikiama informacija ($\bar{x} = 2,181$, $\sigma = 0,643$), mokytojų, klasės auklėtojo, psichologo, socialinio pedagogo patarimai ($\bar{x} = 2,064$, $\sigma = 0,675$), profesijos populiarumas ($\bar{x} = 2,051$, $\sigma = 0,759$), tėvai ($\bar{x} = 1,948$, $\sigma = 0,741$). Šiek tiek mažiau vyrų profesijos pasirinkimą įtakoja - profesijos patarėjas ($\bar{x} = 1,948$, $\sigma = 0,686$), profesijos prestižas ($\bar{x} = 1,896$, $\sigma = 0,640$), susitikimai su įvairių profesijų atstovais ($\bar{x} = 1,844$, $\sigma = 0,689$). Mažiausiai jų sprendimus įtakoja savęs pažinimas ($\bar{x} = 1,571$, $\sigma = 0,523$), atlyginimo dydis ($\bar{x} = 1,428$, $\sigma = 0,548$), profesijų pažinimas ($\bar{x} = 1,415$, $\sigma = 0,546$), įsidarbinimo ir karjeros galimybės ($\bar{x} = 1,272$, $\sigma = 0,448$).

Gimnazistes merginas, renkantis profesiją, labiausiai įtakoja draugai ($\bar{x} = 2,543$, $\sigma = 0,488$), tėvai ($\bar{x} = 2,282$, $\sigma = 0,657$), žiniasklaidos teikiama informacija ($\bar{x} = 2,225$, $\sigma = 0,622$), profesijos patarėjas ($\bar{x} = 2,080$, $\sigma = 0,771$), profesijos populiarumas ($\bar{x} = 2,040$, $\sigma = 0,703$),

mokytojų, klasės auklėtojo, psichologo, socialinio pedagogo patarimai ($\bar{x} = 2,016$, $\sigma = 0,698$), profesijos prestižas ($\bar{x} = 2,008$, $\sigma = 0,780$). Šiek tiek mažiau įtakoja susitikimai su įvairių profesijų atstovais ($\bar{x} = 1,887$, $\sigma = 0,600$). Mažiausiai jų sprendimus įtakoja savęs pažinimas ($\bar{x} = 1,467$, $\sigma = 0,562$), atlyginimo dydis ($\bar{x} = 1,451$, $\sigma = 0,589$), įsidarbinimo ir karjeros galimybės ($\bar{x} = 1,241$, $\sigma = 0,499$), profesijų pažinimas ($\bar{x} = 1,290$, $\sigma = 0,522$).

Nustatyta, jog ir vaikinams, ir merginoms įtakos turi, profesijos prestižas ($t(199) = -1,056$, $p = 0,037$) ir profesijų pažinimas ($t(199) = 1,624$, $p = 0,044$).

Apibendrinant galime teigti jog, vaikinams karjeros rinkimąsi ir profesinį apsisprendimą labiausiai įtakoja draugai, žiniasklaidos teikiama informacija, mokytojų, klasės auklėtojo, psichologo, socialinio pedagogo patarimai, profesijos populiarumas bei tėvų patarimai. O merginas labiausiai įtakoja draugai, tėvai, žiniasklaidos teikiama informacija, profesijos patarėjas, profesijos populiarumas, mokytojų, klasės auklėtojo, psichologo, socialinio pedagogo patarimai, profesijos prestižas. Taigi, iš esmės šie motyvai lyties aspektu nėra labai skirtingi, skiriasi tik jų raiškos laipsnis.

Vertybė, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. L. Jovaišos, (1993) teigimu, vertybės yra asmenybės veiklos ir elgesio motyvas, susijęs su objektais, labiausiai tenkinančiais materialinius, kultūrinius ar davinčius asmenybės poreikius.

V. Stanišauskienės, (2000) teigimu, vertybės yra žmogaus aktyvumo karjerai šaltinis. Žmogus, atsižvelgdamas į savo poreikius bei vadovaudamasis savąja vertybių sistema, pats suteikia darbui prasmę. Kita vertus, karjera žmogui yra būdas ir erdvė savosioms vertybėms įgyvendinti.

K. Pukelio, (1998) teigimu, vertybė atsirasti pasaulyje gali tik konkretaus subjekto dėka (mokytojas ir mokykla yra viena pagrindinių vertybių transmisijų). Tačiau vertybė siekia likti visiškai nepriklausoma nuo konkretaus subjekto, nes bet koks susijungimas su juo automatiškai ją padarytų mirtinga (koks yra ir pats subjektas), vadinasi, nebeamžina. Todėl vertybė iš tikrųjų yra subjektų tarpininkė - ji ištraukia juos iš izoliacijos, nes sujungia savo universalieji prigimtimi.

G.W. Allport, (1960) sugrupavo vertybes į:

- *teorinės vertybės* susijusios analizavimu, ieškant priežasties, tiesos, panaudojant racionalų ir sisteminių mąstymą;
- *ekonominės vertybės* akcentuoja praktiškumą, naudą, turto kaupimą bei gerovę;
- *estetinės vertybės* akcentuoja grožį, formą, meninį suderinamumą;
- *socialinės vertybės* išskiria meilę, žmones ir jų tarpusavio bendravimą;
- *politinės vertybės* akcentuoja valdžios siekimą, jėgos įgijimą, įtaką žmonėms;

- *religinių vertybių* svarbiausias dėmesys kreipiamas į religingumą, vienybę, kosmosą, kaip visumos supratimą (Rokeach, 1973).

Savęs pažinimas – tai pirmas žingsnis, kurį žengia jaunuolis mokydamasis valdyti savo karjerą. Jis apima gebėjimą pažinti save tokį, koks esu: savo asmenines savybes, vertybes, interesus, gabumus, kompetencijas. Svarbu ne tik pažinti save dabar, bet ir tobulinti savęs pažinimo gebėjimus, kadangi žmogus, jo asmenybė nuolat kinta, todėl savęs pažinimas iš tikrųjų trunka visą gyvenimą. Taip pat svarbu ir teigiamo savęs vertinimo stiprinimas, kadangi jis praplečia tiek savęs pažinimo, tiek karjeros pasirinkimo galimybes.

Anot A. Gumuliauskienės, D. Augienės ir kt. (2002) savęs pažinimas - tai sudėtingas procesas, atspindintis nuomonę apie save, savęs vertinimo lygius.

Gimnazistų pateiktos vertybės analizuojamos 12 lentelėje.

12 lentelė

Gimnazistų svarbiausios vertybės renkantis profesiją (N=201)

Vertybės, renkantis profesiją	Gimnazistai				t-value	df	p
	vaikinai		merginos				
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ			
Išsilavinimas	1,207	0,521	1,161	0,448	0,671	199	0,186
Pripažinimas	1,558	0,617	1,387	0,633	1,881	199	0,551
Sveikata	1,272	0,529	1,241	0,515	0,407	199	0,513
Meilė	1,961	0,818	1,677	0,811	2,400	199	0,308
Laisvė	1,558	0,678	1,411	0,662	1,516	199	0,337
Saviraiška	1,506	0,596	1,354	0,573	1,793	199	0,120
Pinigai	1,533	0,510	1,258	0,508	-0,329	199	0,623
Darbas	1,103	0,416	1,080	0,327	0,440	199	0,354
Šeima	1,480	0,699	1,403	0,685	0,771	199	0,452
Draugai	1,662	0,736	1,685	0,702	-0,223	199	0,469
Politika	2,428	0,637	2,314	0,629	1,243	199	0,526
Karjera	1,298	0,608	1,225	0,553	0,874	199	0,134
Religija	2,584	0,655	2,427	0,745	1,518	199	0,033*

*p<0,05; **p<0,01

Iš lentelės matome, kad gimnazistams vaikinams svarbiausios vertybės renkantis profesiją yra religija ($\bar{x} = 2,584$, $\sigma = 0,655$), politika ($\bar{x} = 2,428$, $\sigma = 0,637$), meilė ($\bar{x} = 1,961$, $\sigma = 0,818$). Mažiau svarbios – draugai ($\bar{x} = 1,662$, $\sigma = 0,736$), pripažinimas ($\bar{x} = 1,558$, $\sigma = 0,617$), laisvė ($\bar{x} = 1,558$, $\sigma = 0,678$), pinigai ($\bar{x} = 1,533$, $\sigma = 0,510$), saviraiška ($\bar{x} = 1,506$, $\sigma = 0,596$), šeima ($\bar{x} = 1,480$, $\sigma = 0,699$). Labai mažai svarbios – karjera ($\bar{x} = 1,298$, $\sigma = 0,608$), sveikata ($\bar{x} = 1,272$, $\sigma = 0,818$), išsilavinimas ($\bar{x} = 1,207$, $\sigma = 0,521$), darbas ($\bar{x} = 1,103$, $\sigma = 0,416$).

Gimnazistėms merginoms svarbiausios vertybės renkantis profesiją yra religija ($\bar{x} = 2,427$, $\sigma = 0,745$), politika ($\bar{x} = 2,314$, $\sigma = 0,629$), draugai ($\bar{x} = 1,685$, $\sigma = 0,702$), meilė ($\bar{x} =$

1,677, $\sigma = 0,811$). Mažiau svarbios – laisvė ($\bar{x} = 1,411$, $\sigma = 0,662$), šeima ($\bar{x} = 1,403$, $\sigma = 0,685$), pripažinimas ($\bar{x} = 1,387$, $\sigma = 0,633$), saviraiška ($\bar{x} = 1,354$, $\sigma = 0,573$), pinigai ($\bar{x} = 1,258$, $\sigma = 0,508$), sveikata ($\bar{x} = 1,241$, $\sigma = 0,515$). Labai mažai svarbios – karjera ($\bar{x} = 1,225$, $\sigma = 0,553$), išsilavinimas ($\bar{x} = 1,161$, $\sigma = 0,448$), darbas ($\bar{x} = 1,080$, $\sigma = 0,327$).

Nustatyta, jog vaikinams ir merginoms viena svarbiausių vertybių renkantis profesiją yra religija ($t(199) = 0,874$, $p = 0,134$). Apibendrinant galime teigti, jog vaikinams svarbiausios karjeros rinkimosi vertybės yra religija, politika, meilė, o merginoms religija, politika, draugai, meilė. Kaip matome, iš esmės lyties skirtumų čia nėra.

Galimybė, kaip karjeros rinkimosi veiksnys. Galimybės, kurias nurodė respondentai, pateikiamos 13lentelėje.

13 lentelė

Gimnazistų galimos galimybės, skatinančios siekti aukštojo mokslo (N=201)

Galimybės, skatinančios siekto mokslo	Gimnazistai				t-value	df	p
	vaikinai		merginos				
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ			
Galimybė daryti karjerą;	1,389	0,490	1,201	0,402	2,955	199	0,000**
Plėsti žinių akiratį;	1,506	0,503	1,475	0,501	0,421	199	0,701
Užsidirbti pinigų;	1,223	0,426	1,266	0,443	-0,510	199	0,301
Gauti diplomą;	1,610	0,490	1,629	0,485	-0,294	199	0,606
Galimybė būti pripažintam;	1,623	0,487	1,637	0,482	-0,195	199	0,701
Gauti prestižinį darbą Lietuvoje;	1,519	0,502	1,459	0,500	0,822	199	0,613
Galimybė gauti darbą užsienyje.	1,571	0,498	1,645	0,480	-1,043	199	0,064

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Iš lentelės matome, kad gimnazistus vaikus labiausiai siekti aukštojo mokslo skatina galimybė, būti pripažintam ($\bar{x} = 1,623$, $\sigma = 0,487$), gauti diplomą ($\bar{x} = 1,610$, $\sigma = 0,490$). Šiek tiek mažiau skatina galimybė gauti darbą užsienyje ($\bar{x} = 1,571$, $\sigma = 0,498$), gauti prestižinį darbą Lietuvoje ($\bar{x} = 1,519$, $\sigma = 0,502$), plėsti žinių akiratį ($\bar{x} = 1,506$, $\sigma = 0,503$). Mažiausiai juos skatina galimybė daryti karjerą ($\bar{x} = 1,389$, $\sigma = 0,490$) ir galimybė užsidirbti pinigų ($\bar{x} = 1,223$, $\sigma = 0,426$).

Gimnazistes merginas siekti aukštojo mokslo labiausiai skatina galimybė gauti darbą užsienyje ($\bar{x} = 1,645$, $\sigma = 0,480$), galimybė būti pripažintam ($\bar{x} = 1,637$, $\sigma = 0,482$), galimybė gauti diplomą ($\bar{x} = 1,629$, $\sigma = 0,485$). Šiek tiek mažiau skatina galimybė plėsti akiratį ($\bar{x} = 1,475$, $\sigma = 0,501$), gauti prestižinį darbą Lietuvoje ($\bar{x} = 1,459$, $\sigma = 0,500$). Mažiausiai juos skatina galimybė užsidirbti pinigų ($\bar{x} = 1,266$, $\sigma = 0,443$), galimybė daryti karjerą ($\bar{x} = 1,201$, $\sigma = 0,402$).

Nustatyta, jog vaikinams ir merginoms svarbiausia, skatinanti siekti aukštojo mokslo, galimybė yra galimybė daryti karjerą ($t(199) = 2,955$, $p = 0,000$).

Apibendrinant galime teigti, jog vaikinių ir merginų svarbiausios nurodytos galimybės yra būti pripažintiems kaip profesijos specialistais, gauti diplomą, gauti darbą užsienyje.

IŠVADOS:

1. Teorinė nagrinėjamos temos analizė parodė, kad kiekvieno žmogaus karjeros rinkimosi veiksnius lemia daugelis supančių išorinių ir vidinių veiksnių. Tai ekonominiai, socialiniai, visuomeniniai, fiziniai ir pan. veiksniai. Didžiausią įtaką karjeros pasirinkimui daro šeima, draugai, socialinė grupė, bendra ekonominė situacija šalyje.
2. Tyrimo metu, nustatyta, jog 3 – 4 klasių gimnazistų karjeros rinkimosi veiksnius lemia išoriniai ir vidiniai veiksniai, kaip tam tikros vertybės, galimybės, motyvai, siekiai profesijos pasirinkimui. Šiam tikslui pasiekti yra siekiama svajonės realizavimo, lankant įvairius būrelius; renkantis mokymosi profilį gimnazijoje; domintis tėvų (tėvo ir mamos) profesijomis; planuojant ir įgyvendinant karjerą
3. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikinių ir merginų karjeros rinkimosi veiksnius labiausiai lemia karjeros planavimas nuo pat vaikystės iki studijų pagal pasirinktą specialybės ir norimo darbo gavimo. Tyrimo metu nustatyta, jog merginos dažniau nei vaikinai siekia įgyvendinti svajones, lankydamos įvairius būrelius. Taip pat nustatyta, kad vaikinai dažniau domisi tėvų profesijomis nei merginos, bet vaikinai daugiau žino savo tėčių, o merginos mamų profesijas. Pagal J. L. Holland'o interesų tipų vaikinai dažniau turi realinį tipą, o merginos - dalykinį ir meninį tipus. Nustatyta, jog karjeros rinkimosi veiksniams įtakos turi noras dirbti ir studijuoti. Taip pat, kad ir vaikinams, ir merginoms, renkantis profesiją, yra svarbi religija. Merginos ir vaikinai, nurodė, jog profesija turi būti įdomi, pelninga, perspektyvi, paklausī, dirbant ir kuriant, bei bendradarbiaujant. Kaip karjeros rinkimosi veiksnys gali būti profesijos prestižas ir profesijos pažinimas.
4. Rezultatų analizė parodė, kad karjeros rinkimosi veiksniai skiriasi lyties aspektu, t.y. vaikinai ir merginos skirtingai dalyvauja neformaliojo švietimo veikloje, turi skirtingas profesines svajones, interesų tipus, siekia skirtingo išsilavinimo, orientuojasi į skirtingų pakopų studijas ir pan. Kiek mažesni skirtumai reiškiasi karjeros rinkimosi motyvuose ir vertybėse.
5. Atliktas tyrimas patvirtino hipotezę, jog vaikinių ir merginų karjeros rinkimosi veiksniai yra skirtingi.

REKOMENDACIJOS:

1. Aktyviau organizuoti mokykloje veikiančių profesinio informavimo taškų veiklą, orientuojant į skirtingą pagal lytį konsultavimą ir informavimą pasirenkant profesiją, projektuojant savo karjerą. Profesijos konsultantas galėtų pasinaudoti J. L. Hollando asmenybės tipų nustatymo testais, padedant apsispręsti pasirenkant profesiją ar kitus tyrimo metodus, leidžiančius labiau individualizuoti ugdymą karjerai.
2. Aktyviau ir kryptingiau organizuoti vaikinių ir merginų informavimą profesijos pasirinkimo, pažindinimo su įvairių profesijos atstovais ir kt. klausimais.
3. Skatinti vaikus ir merginas labiau domėtis tėvų, taip pat ir priešingos lyties, profesijomis.
4. Skatinti prisiminti, analizuoti savo vaikystės profesines svajones, ieškoti įvairesnių savęs pažinimo, savo galimybių tobulinimo būdų.
5. Skatinti karjeros edukologus, labiau sudominti mokinius profesijos pasirinkimo klausimais

LITERATŪRA:

1. Adamson S. J., Doherty N. (1998). The meaning of career revisited: Implications for theory and practise *British Journal of Management*, Vol. 9, Issue 4.
2. Albrechtas J. (2005). *Asmenybė ir karjera*. Vilnius: Klaipėdos socialinių mokslų kolegija.
3. Allport G. W., Vernon P.E., and Lindzey G. A. A. (1960). *Study of values*. – Boston.
4. Anderson S.E. (2008). *Teacher Career Choices: Timing of Teacher Careers among 1992-93 Bachelor's Degree Recipients*. Postsecondary Education Descriptive Analysis Report. NCES. [žiūrėta 2009-01-18]. Prieiga per internetą:
<<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=21&hid=6&sid=1a995088-b180-4d04-9f9be9d217e3e938%40sessionmgr109&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=eric&AN=ED501228>>
5. Anthony, Glenda, Ord, Kate., (2008). *Change-of-Career Secondary Teachers: Motivations, Expectations and Intentions*. [žiūrėta 2009-01-18]. Prieiga per internetą:
<<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=15&hid=106&sid=1a995088-b180-4d04-9f9be9d217e3e938%40sessionmgr109&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=eric&AN=EJ814983>>
6. Armalienė D., Krikščiūnaitės R., (2008). *Siek, planuok, veik*. Vilnius: švietimo mainų paramos fondas.
7. Arnold J., (1997). Nineteen propositions concerning the nature of effective thinking for career management in a turbulent word. *British Journal of Guidance and Counselling* 25 (4).
8. Balčiūnaitė F., (2006). *Būsimųjų; psichologijos mokytojų; profesinio kryptingumo ypatumai (Lithuanian)*. [žiūrėta 2009-01-17].Prieiga per internetą:
<<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=29&hid=113&sid=4a9c6178-f8a8-4533-8e5801bb9abc0cd2%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=24092548>>
9. Baršauskienė V., Janulevičiūtė B., (1999). *Žmogiškieji santykiai.: vadovėlis*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
10. Beresnevičienė D. (1990). *Diferencijuotas profesinis orientavimas mokykloje*. Vilnius: VU I – kla.
11. Beresnevičienė D., (1995). *Nuolatinis mokymasis Lietuvoje: (psichologiniai pagrindai) : monografija / Pedagogikos inst. - V. : PI*.
12. Beresnevičienė D., (2002). *Profesorius Jovaiša – profesinio orientavimo Lietuvoje edukologinių ir psichologinių pagrindų kūrėjas*. *Ugdymo psichologija*, 5 t., 10 (1).

13. Bloxom, Joan M.; Bernes, Kerry B.; Magnusson, Kris C.; Gunn, Thelma T.; Bardick, Angela D.; Orr, David T.; McKnight, Kerbi M., (2008) *Organizational Culture, Performance and Career Choices of Ph.D.s: A Case Study of Dutch Medical Researchers*. [žiūrėta 2009-01-18]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=22&hid=106&sid=1a995088-b180-4d04-9f9be9d217e3e938%40sessionmgr109&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=eric&AN=EJ796324>>
14. Bulajeva T. (2002). Šiuolaikinio ugdymo ir saviugdos autonomijos problema //Acta Paedagogica Vilnensia, Nr. 9.
15. Butkienė G. ir Kepalaitė A., (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
16. *Career World Teacher's Guide Volume 37, No. 4 January 2009*. [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=47&hid=3&sid=4a9c6178-f8a8-4533-8e58-01bb9abc0cd2%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=35794458>>
17. Caven, (2006). Val. Choice, diversity and 'false consciousness' in women's careers. [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=45&hid=13&sid=4a9c6178-f8a8-4533-8e5801bb9abc0cd2%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=19901921>>
18. Cloninger S. C., (1996). *Personality: description, dynamics, and development*. New York: W. H. Freeman and Company.
19. Cuendet G., (1986). *Motiver aujourd'hui. Facteur-ele de succes en period de mutation*. Les Editions dOrganisation. Paris.
20. Čiutienė R., Sakalas A., Neverauskas, B., (2006). Influence of Personnel Interests on Formation of Modern Career. [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/bsi/detail?vid=53&hid=112&sid=3b920762-7635-464d-b9a4-daa3a73adf05%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9YnNpLWxpdmU%3d#db=bth&AN=23654118>>
21. Dalley-Trim, Leanne Alloway, Nola Walker, Karen., (2008). *Secondary School Students'*. [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=41&hid=13&sid=4a9c6178-f8a8-4533-8e58-01bb9abc0cd2%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=34455957>>

22. Danilevičius E., (2008). Karjeros plėtros modeliavimas. (Lithuanian). [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=42&hid=113&sid=4a9c6178-f8a8-4533-8e58-01bb9abc0cd2%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=35129228> >
23. Franklis V., (2008). Sielogyda. Vilnius: Vaga.
24. Garnienė D., (2006), Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: parametrai ir Realizavimo principai. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
25. Gothard B., Mignot P, Offer M., Ruff M., (2001). Careers Guidance in Context. London: SAGE Publications.
26. Gučas A., (1937). Pašaukimas ir darbas. Kaunas.
27. Guichard J., (2001). A century of Career Education: Review and Perspectives. International Journal fo Educational and Vocational Guidance. Nr. 1 (2004). 155-176.
28. Gumuliauskienė A., Augienė D., Bobrova L. ir kt. (2002). Karjera šiandien ir rytoj. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
29. Gumuliauskienė A., Macaitienė R., (2002). Būsimųjų pedagogų profesinės vertybės. Pedagogika 61.
30. Harris S., (1999). Careers Education. Contesting Poicy and Practice. London: Paul Chapman Publishing Ltd.
31. Herr E. L., Cramer S. H., (1997). Career Guidance and Counselling throughout the Lifespan: Systematic Approaches. New York: Harper Colins.
32. Holland J. L., (1973). Making Vocational Choices. Theory of Careers // Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
33. Holland J. L., (1992). Making Vocational Choises. A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. Odessa, FL.
34. Holland J. L., (2004). Careers and Six Basic Types.
35. Hsiu-Lan Shelley Tien. (2006). Practice and Research in Career Counseling and Development. [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=41&hid=13&sid=4a9c6178-f8a8-4533-8e58-01bb9abc0cd2%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=27972397> >
36. Hugles F. P., Noppe L. D., (1985). Human Develompment: Across the Life Span. USA.

37. Jovaiša L. (2003). Hodegetika. Auklėjimo mokslas. II papildytas leidimas. Vilnius: Agora.
38. Jovaiša L. (2007). Pedagogikos terminai. Kaunas. Šviesa.
39. Jovaiša L., (1981). Asmenybė ir profesija. Kaunas. Šviesa.
40. Jovaiša L., (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas. Šviesa.
41. Jovaiša L., (1999). Profesinio konsultavimo psichologija, Vilnius: Agora.
42. Jucevičienė P., (1997). Lyginamoji edukologija. Kaunas: KTU.
43. Jucevičienė P., Lepaitė D., (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. Socialiniai mokslai., Nr.1.
44. Jucevičienė P., Poškienė A., Kudirkaitė L., Damanskas N., (2000). Universiteto kultūra ir jos tyrimas. Kaunas: technologija.
45. Kučinskienė R., (2001). Rengimo karjerai politika: šiuolaikinės prielaidos. Pedagogika, 51.
46. Kučinskienė R., (2003). Ugdymo karjerai metodologija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
47. „Kuo būti?“ profesijos pasirinkimo testas. [žiūrėta 2009-08-17].
Prieiga per internetą: <<http://www.kurstoti.lt/index.php?id=13>>
48. Kuzmickas B., (2001). Laimė, asmenybė, vertybės. Monografija. Vilnius: Lietuvos teises universitetas.
49. Laužackas R., (1998). Sistemoteorinės profesinio ugdymo kaitos dimensijos. Kaunas.
50. Laužackas R., (1999). Sistemoteorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos. Monografija, Kaunas: VDU.
51. Leonavičius J., (1993). Sociologijos žodynas. Vilnius: Academia.
52. Moran A., Kilpatrick R., Abbott L., Dallat J., McClune B., (2001) Training to Teach: motivating factors and implications for recruitment. Evaluation & Research in Education, 15 (1), 17-32.
53. Perry N., Vanzandt Z., (1998). Mano pasirinkimo galimybės. Atviros Lietuvos fondas. Kaunas: Aušra.
54. Petrauskaitė R., (1996). Psichopedagogika profesijos pasirinkimui. - Vilnius, Žodynas.
55. Psichologijos žodynas, (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
56. Pukelis K., (2002). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. (6), 24.
57. Profilinio ugdimosi galimybes gerai vertina visa mokyklos bendruomenė, (2005). [žiūrėta 2009-01-17].
Prieiga per internetą: <www.smm.lt/naujienos/pranesimai.htm?id=1086>

58. Pukelis K., Garnienė D., (2004). Lietuvos karjeros konsultavimo sistema. Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos. Nr. 8, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 96-107.
59. Raila S., Siaučūnas R., (2007). Ką rodo 2006 m. bendrojo priėmimo į Lietuvos aukštąsias mokyklas duomenys? / Švietimo naujienos : inf. leid.— Vilnius, Nr. 8 (243).
60. Sakalas A., Šalčius A., (1997). Karjeros valdymas. Kaunas: technologija
61. Schein E.H., (1990). Career anchors: Strategic job and role planning.
62. Stanišauskienė V. ir Večkienė N., (1999). Rengimasis karjerai transformacijų laikotarpiu: Lietuvos gimnazijose egzistuojančių prielaidų analizė. Socialiniai mokslai. 1 (22).
63. Stanišauskienė V., (2000). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai ir jo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje, daktaro disertacija. Kaunas: KTU.
64. Stanišauskienė V., (2004). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai. Monografija. Kaunas: Technologija.
65. Šedžiuvienė N., Urbonienė L., (2008). Profesinis orientavimas aukštojoje mokykloje: veiklos principai ir kryptys (Lithuanian). [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=36&hid=113&sid=4a9c6178-f8a8-4533-8e5801bb9abc0cd2%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=34837452>
66. Tsaousides, Theodore, Jome, LaRae, (2008). Perceived Career Compromise, Affect and Work-Related Satisfaction in College Students. [žiūrėta 2009-01-18]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=17&hid=106&sid=1a995088-b180-4d04-9f9be9d217e3e938%40sessionmgr109&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=eric&AN=EJ814233>
67. Vilkončius L., (2005). Meninis ugdomumas Lietuvoje. Kultūros aktualijos / 6(47)).
68. White, B., Cox, C., Cooper, C. (1992) Women's Career Development. A Study of High Flyers. UK: Blackwell Publishers.
69. Zunker V.G., (1998). Career Counseling: Applied Concepts of Life Planning. Brooks/Cole Publishing Company: Pacific Grove.
70. Žukauskienė R. (1996). Raidos psichologija. Vilnius, P. 343 – 351.
71. Малахов В. С., Филатов В. П., (1991). Современная западная философия. Москва: Издат-во полит. Литературы.
72. Почеубут Л. Т., Чикер В. А., (2000). Организационная сацнальная психология.

PRIEDAI